

CRÒNICA D'UNS ANYS GRISOS
Llagostera 1939-1954

JOSEP MAYMÍ

CRÒNICA D'UNS ANYS GRISOS
Llagostera 1939-1954

CRÒNICA D'UNS ANYS GRISOS
Llagostera 1939-1954

JOSEP MAYMÍ

Col·lecció: Memòria. Records i testimonis

Edició: Ajuntament de Llagostera. Arxiu Municipal

© del text Josep Maymí, 2013

Realització: Palahí Arts Gràfiques
www.palahi.cat

Portada: Passeig Pomeu Fabra. Aniversari de la Liberación i inauguració de l'abastament d'aigües. AMLLA.
Fons Ajuntament de Llagostera. Autor desconegut. Reg520

Dipòsit Legal: Gi-323-2013

ISBN: 978-84-937089-7-6

Arxius:

AHG: Arxiu Històric de Girona

AMLLA: Arxiu Municipal de Llagostera

ÍNDIX

Presentació 9

Introducció 11

L'empremta de l'activitat repressiva 15

El paper de la ideologia i el seu adoctrinament 39

Trajectòries personals en anys de penúries 57

Malgrat tot, una societat viva 77

PRESENTACIÓ

Amb Crònica d'uns anys grisos. Llagostera 1939 – 1954 , Josep Maymí reprèn la narració d'uns anys difícils de la nostra història. Com ja va fer amb Notícies i relats d'una dècada convulsa (1931-1939) República i Guerra Civil a Llagostera, construeix el seu relat a partir converses amb llagosterencs, captant la vivència directa dels esdeveniments a través dels fets narrats en primer persona.

Per aquest motiu cal fer un agraïment espacial a Assumpció Brugulat Pratsevall, Francesc Xirgu Grau, Eugènia Riera Gurnés, Teresa Amat Ruiz, Carme Ferrer Pujol, Maria Roget Raurich, Maria Cateura Cabarrocas, Dolors Fullà Cabarrocas

i totes les persones que sense ser esmentades directament han ajudat a construir aquesta crònica d'uns anys grisos per a Llagostera.

La publicació d'aquest treball, el sisè que l'Ajuntament de Llagostera dedica a temes relacionats amb la recuperació de la memòria de la Guerra Civil i el franquisme, ens permet conèixer un període recent de la història local. Conèixer millor el passat és sempre positiu i enriquidor. En el cas de les publicacions d'aquesta col·lecció Memòria. Records i Testimonis, és també un reconeixement a les persones que varen patir un immerescut oblit, que poc a poc anem reparant.

FERMÍ SANTAMARIA MOLERO
Alcalde

INTRODUCCIÓ

La dècada dels anys trenta del segle XX al nostre país és i serà, encara durant decennis, un punt de referència i d'anàlisi continu. El cas és que no hi hagué pràcticament cap aspecte dels ventalls polític, econòmic, social i cultural que quedés al marge dels esdeveniments que contribuïren a impulsar canvis en l'ordre social establert. Tanmateix però, per entendre la transcendència d'aquests fets i de les conseqüències d'ordre divers que varen comportar, és necessari dotar-nos d'una perspectiva més àmplia.

El conjunt d'esdeveniments que es van succeir al llarg d'aquells anys cal entendre'l a partir d'un context internacional i d'una trajectòria històrica especialment conflictiva, inestable i delicada. No és desencertat afirmar que el drama del segle XX va començar, amb paraules majors, com a conseqüència de la Primera Guerra Mundial. Aquella guerra va posar el

punt final a moltes coses, fins i tot en aquells països que ni tan sols no hi havien intervingut directament. En tractar-se d'un afer internacional, les repercussions econòmiques i d'ordre social del conflicte s'estengueren en un radi d'acció força ampli, principalment a Europa i el Pròxim Orient, però també a Amèrica. Europa quedà mermada demogràfica i econòmicament; les seves fronteres van variar ostensiblement a causa de la desintegració de l'Imperi Austrohongarès –fet que suposaria l'emergència de nous estats com ara Polònia, Txecoslovàquia, Iugoslàvia i Romania. Mentrestant, altres àrees del planeta van experimentar un creixement, de manera que la finalització de la Gran Guerra l'any 1918 suposà l'ascens dels Estats Units i del Japó. De manera simbòlica, s'enfonsava definitivament l'antic ordre heretat del segle XIX i s'obrien les portes cap a un model organitzatiu que encara estava per definir i que generava grans interrogants.

L'evolució que havia experimentat el continent europeu després de la Primera Guerra Mundial havia tingut com a característica essencial una creixent bipolarització de les formes de govern. La victòria del bàndol aliat va suposar l'establiment d'una nova era, a partir de la qual els principis democràtics es varen erigir com el model que s'havia de seguir i d'adoptar. La creació de la Societat de Nacions, a la fi del conflicte, pretenia posar les bases d'aquestes noves directrius que havien de regir a partir d'aquell moment les relacions internacionals. Després del Tractat de Versalles de 1919, que va significar l'armistici amb Alemanya, el país teutó va iniciar una política compromesa amb el nou context que s'estava dissenyant per a Europa. La seva trajectòria no va ser gens senzilla, sobretot durant els primers anys, però a partir de 1924 tot feia pensar que el pitjor ja havia passat. La República de Weimar havia aconseguit una certa estabilització política que, acompanyada d'una millora de les estructures econòmiques, havia contribuït a relançar el país cap a l'escenari internacional. Per a Itàlia, la guerra havia acabat el mes de novembre de 1918. Havia pres part en aquella contesa amb una opinió pública majoritàriament contrària a la intervenció, i amb una preparació militar deficient. Un deute exterior de més de vint milions de lires or i una classe política completament dividida, varen propiciar la caiguda del país en una dinàmica inflacionista que va afectar amplis sectors de la burgesia i de les classes obreres. La Revolució d'Octubre de l'any 1917 a Rússia era, d'altra banda, un referent i un model per a les masses treballadores, i en aquests països, que vivien en un procés de reestructuració social, les idees socialitzants cada vegada hi tenien més adeptes i seguidors.

Tota una sèrie de corrents de pensament existents a Alemanya des de les darreries del segle XIX, varen acabar cristal·litzant en la configuració, primer, i l'ascensió, després, del nazisme

al capdamunt de les institucions alemanyes. Una profunda tradició antisemita, combinada amb el mite de les cultures germàniques paganes i l'afició per l'esoterisme, són elements indissociables d'aquell règim. Però conjuntament amb aquests factors, cal considerar que hi havia sectors socials que havien quedat profundament descontents de la direcció que havia pres el país. L'orgull de la nació havia quedat seriosament compromès després del Tractat de Versalles, i la superació d'aquella humiliació només es podia plantejar amb la creació d'un estat fort, amb una indústria armamentística puntera i amb un exèrcit reorganitzat que havia de tenir com a objectiu primordial la recuperació de l'imperi perdut, i si calia, la seva ampliació. En definitiva, el que havia de ser el III Reich, el model d'un nou ordre mundial gestionat per la classe suprema: els aris. A Itàlia, l'ascensió del feixisme havia aconseguit acabar amb l'activisme revolucionari d'esquerra. Els feixistes es varen convertir en la salvaguarda dels interessos econòmics de les classes dirigents, de manera que varen tenir des del primer moment l'aprovació del Govern i de la Monarquia. La Marxa sobre Roma de l'octubre de 1922 va significar el triomf definitiu dels Fasci Italiani di Combattimento comandats per Benito Mussolini. A Alemanya el procés trigaria més a cristal·litzar. El mariscal Hindenburg, que portava les regnes de la República des de 1925, amb el recolzament dels industrials i de les forces de dreta, nomenava Adolf Hitler com a nou canceller de Weimar el gener de 1933. La gran crisi econòmica que vivia el país com a conseqüència de la depressió de l'any 1929, havia afavorit la política nazi de manera que ara ja podia posar en pràctica el seu programa.

El model per a l'ordre d'Europa que s'havia concebut l'any 1918, veia compromesa per primera vegada la seva existència i la seva fràgil estabilitat. Els règims dictatorials,

que en els diversos països prenen significacions diferents, es varen convertir en una amenaça seriosa. Basats en l'omnipotència de l'Estat i l'adoració al dictador a través dels mecanismes clàssics de la propaganda, la intimidació i el terror, convertirien l'individu, el ciutadà, en una simple peça d'aquest nou engranatge totalitari. Però a la dècada dels anys trenta l'avantguarda d'aquell model era sense cap mena de dubte a Alemanya. Per a Ian Kershaw *"el que va passar sota Hitler va tenir lloc (només podia haver tingut lloc, en realitat) en la societat d'un país modern, culte, tecnològicament avançat i summament burocràtic. Al cap de només uns quants anys que Hitler es convertís en cap d'Estat, aquest país refinat del cor d'Europa s'encaminava ja cap al que va resultar ser una guerra genocida apocalíptica, que va deixar Alemanya i Europa no només dividides per un Teló d'Acer, i materialment en runes, sinó moralment destrossades. Això encara necessita explicació. La combinació d'un cabdillatge centrat en una missió ideològica de regeneració nacional i purificació racial, una societat amb suficient fe en el seu cabdill per perseguir els objectius que ell semblava proposar-se, i una administració burocràtica competent capaç de planificar i executar una política, per molt inhumana que fos, i desitjosa de fer-ho, ens ofereix un punt de partida"*. (KERSHAW; 1998; p. 18)¹

Les ànsies expansionistes de Hitler havien tingut diversos capítols des de 1936. Fins a aquell moment, Anglaterra i França havien adoptat una posició basada en el diàleg i les negociacions amb el fùhrer. Però la reacció per l'ocupació de Polònia va significar un canvi d'estratègia. El primer ministre Neville Chamberlain va comunicar a la ciutadania que Anglaterra estava en guerra amb Alemanya. França ho va fer unes hores més tard. Era el dia 3 de setembre de 1939.

Tal com sabem, l'expansió dels totalitarismes a l'Europa d'entreguerres va tenir un capítol específic a l'Estat espanyol. Un paper clau en aquest procés va recaure en la figura de Francisco Franco Bahamonde, un individu que es graduà a l'Acadèmia militar de Toledo l'any 1910 i que posteriorment pujaria en l'escalafó de l'Exèrcit espanyol, gràcies especialment a la Guerra del Marroc, de manera que l'any 1926 ja s'havia convertit en un dels generals més joves del continent europeu. Deu anys més tard, i ja en el context de l'aixecament militar contra la Segona República, el seu comandament al si de l'Exèrcit a l'Àfrica d'una banda, així com els seus vincles tant amb Alemanya com amb Itàlia de l'altra, van afavorir que Franco es convertís, el mes de setembre de 1936, en generalíssim de les forces rebels, i cap de l'Estat amb el títol de *caudillo* un mes més tard. Després de cap a tres anys llargs de guerra, de la qual en sortiria victoriós, començava una nova etapa política al país, la d'un règim totalitari de partit únic. L'any 1939 doncs, el *Movimiento Nacional* començaria la seva marxa triomfal. Amb el suport de l'Exèrcit, l'Església i amplis sectors conservadors clarament heterogenis de la societat espanyola, l'autoritat de Franco fou absoluta. Políticament, el *Movimiento Nacional* s'estructuraria a l'entorn de *Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional-Sindicalista (FET y de las JONS)*, juntament amb el resultat de la unificació que féu el mateix Franco de diferents agrupacions de dreta —especialment l'antiga *Falange Española*, moviment de caire feixista creat el 1933 per José Antonio Primo de Rivera— i del moviment carlista. Així mateix, també s'organitzà la *Central Nacional Sindicalista*, és a dir, els sindicats verticals.

¹ Kershaw, I., *Hitler 1889-1936*. Barcelona: Ediciones Península.

Franco inicià a l'Estat espanyol una política repressiva sense precedents. No oblidem que unes 500.000 persones, entre civils i soldats, havien travessat la frontera francesa fugint de les represàlies que havien d'arribar amb les tropes vencedores. L'objectiu del règim se centrava en l'eliminació física de totes aquelles persones que havien tingut una significació manifesta en les institucions republicanes. A Catalunya l'activitat repressiva va prendre unes dimensions esfereïdores. La pau que prometien els franquistes es va convertir en un estat del terror. L'única finalitat que buscava era esborrar la consciència col·lectiva del poble i substituir-la per la Història que el servei de propaganda del règim difondria sense parar a partir d'aquell moment. És en aquest context de creuada nacional victoriosa i legitimadora dels guanyadors al camp de batalla, i amb un context internacional que envalentia aquesta actuació, que cal situar la detenció de Lluís Companys a la França ocupada pels nazis. La policia militar alemanya va lliurar el president de la Generalitat de Catalunya a les autoritats franquistes. Hitler devia pensar que d'aquesta manera es podria guanyar un nou aliat. La significació del procés contra Lluís Companys és il·lustrativa de les intencions que tenien les noves autoritats. Amb l'execució del president Companys ja no hi havia controvèrsia possible. Aquella nova dictadura que s'estava consolidant havia condemnat a mort el màxim

representant d'unes institucions elegides democràticament, i per tant simbòlicament s'estava condemnant tot un poble. La humiliació i la revenja estaven servides.

S'obria un llarg període d'ostracisme i de clandestinitat per a sectors significatius de la societat catalana. Al mateix moment, però, altres sectors d'aquesta mateixa societat s'identificaren amb el nou règim i hi col·laboraren de manera decidida des d'àmbits ben concrets i específics, i a partir d'activitats diverses. Una vegada més doncs, la multiplicitat d'interessos i d'ideologies en el si del conjunt social de Catalunya va seguir posant de manifest l'existència d'una comunitat dual que estava irremeiablement condemnada a conviure.

Tot aquest complex de circumstàncies i de trajectòries ens condueix al que coneixem com la postguerra. De manera genèrica, aquest concepte ens remet al que seria una etapa immediatament posterior a una guerra. Com bé sabem, a la Guerra Civil 1936-1939 la va seguir una llarga etapa que al conjunt de l'Estat espanyol estaria caracteritzada per una autarquia econòmica que afectaria de manera decisiva les condicions de vida d'amplis sectors socials. Com a conclusió, cal dir que aquells anys de postguerra van ser difícils; més difícils, en molts indrets, que no pas els de la mateixa guerra.

L'EMPREMTA DE L'ACTIVITAT REPRESSIVA

Per bé que la fi de la Guerra Civil estava cantada, a Llagostera aquesta realitat no va quedar certificada definitivament fins a la nit del 2 al 3 de febrer de 1939. Fou llavors que les tropes nacionals arribaren a la vila. En qüestió de poques hores, la legitimitat republicana passava a ser un miratge. S'entrava de ple en un nou període històric.

Francesc Brugulat Pratsevall era un noiet de la vila de tretze anys. Ell i la seva família havien tirat endavant com havien pogut, tots plegats, aquells anys tan difícils que els havia tocat viure. Atès que malauradament no els sobrava pas res de res, malgrat els nous esdeveniments que assolaven la vila, ell va seguir encaminant-se cap a can Galceran —un mas que hi havia als voltants de la vila, més enllà de l'escorxador i a la vora de la carretera que va de Girona a Sant Feliu de Guíxols— on tenia cura de les vaques des de ja feia alguns dies i així, de retruc, podia menjar alguna cosa amb cara i ulls.

La situació, certament, no era gaire afalagadora. Els dies precedents havien estat dramàtics, marcats per una excepcionalitat que quedava palesa en l'espectacle que es podia observar, precisament, en aquesta mateixa carretera i probablement en d'altres de secundàries. Un llarga corrua de persones amb tot allò que es podien endur enfilaven un camí incert buscant la frontera francesa. Enmig d'aquest tràfec, soldats republicans completament desvalguts i derrotats enfilaven aquesta i d'altres rutes buscant exactament el mateix objectiu: fugir de les tropes nacionals i d'una repressió que s'intuïa havia de ser ferotge i despietada. En ple hivern, amb un fred glacial, homes i dones caminaven per

forjar-se un nou destí com a conseqüència d'haver-se compromès amb una Segona República que ja formava part de l'imaginari col·lectiu del país. En l'horitzó, un exili incert i amenaçador, amb una Segona Guerra Mundial que semblava inevitable.

El tragí de la retirada havia deixat diversos trams de la carretera de Girona a Sant Feliu de Guíxols al seu pas pel municipi de Llagostera en un estat deplorable. L'abandó i la deixadesa, producte de la precipitació i l'angoixa, esdevenien, en certa manera, el testimoni de la irracionalitat. Diversos objectes havien quedat escampats entre els marges de la carretera i els seus voltants, com esperant que algú els recollís per restituir-los la seva autèntica utilitat. De persones anònimes que aprofitaven alguns d'aquells objectes n'hi devien haver a centenars al nostre país, en aquells moments de desànim i desesperació. Una d'aquestes persones, encara en plena edat de formació, era Francesc Brugulat. Poc abans que els avisessin per anar a dinar —en aquells moments en Francesc estava acompanyat d'un dels fills de can Galceran, que era més petit encara— el jove llagosterenc de tretze anys va distingir, a l'interior de la riera Gotarra, una espècie de caps vermella que li va cridar l'atenció. Com que en aquelles dates l'hivern es manifestava amb tota la seva cruesa, l'aigua de la riera estava més aviat glaçada. Ajudant-se del bastó que sempre duia per anar a engegar les vaques, va aconseguir trencar el gel i fer-se amb aquell objecte vermell que tan encuriosit el tenia des de feia uns minuts. Un cop aconseguit l'objectiu, es va posar aquell preuat tresor a la butxaca. En apropar-se al mas de can Galceran però, va pensar que potser el renyarien si portava un objecte encara per determinar

com aquell, de manera que va decidir treure'l de la butxaca. Aquella fatal decisió li hauria de costar la vida. Aquella suposada i misteriosa capsula vermella era una mortífera bomba de mà. Sense saber què tenia entre mans, en treure-se-la de la butxaca, Francesc Brugulat va activar involuntàriament el dispositiu de la bomba de mà entre quarts de dues i quarts de tres de la tarda, de manera que en qüestió de segons la seva ferida mortal fou del tot fatal i, ahora, inevitable. Era el dia 8 de febrer de 1939.

En sentir aquella explosió tan terrible com inquietant, els membres de la família de can Galceran varen sortir ràpidament cap a l'indret on s'havia sentit la deflagració. En aquell estat delicadíssim, i sense poder-s'hi fer gaire res, Francesc Brugulat va entrar en una agonia que va durar entre quatre i cinc hores, ja que va morir cap a les set del vespre. Tot i que va ser traslladat tan ràpidament com fou possible a l'edifici del Casino Llagosterenc, que per pocs moments seguia essent la seu de l'Hospital militar, la veritat és que de seguida es va veure ben clar que no es podia fer absolutament res per salvar-li la vida. El nen doncs, fou extremunciat.

Aquella tarda vespre a l'Hospital militar de Llagostera hi havia un tràfec inusual. La qüestió és que aquest equipament sanitari quedava desmantellat aquell mateix dia per ser traslladat a la ciutat de Figueres. Es va plantejar, doncs, una certa indecisió amb què s'havia de fer amb el cos d'aquell jove de tretze anys que acabava de morir. Segons alguns dels responsables de l'Hospital el que s'havia fer era portar aquell jove directament cap al cementiri de la vila. La família del difunt però s'hi va

negar, i va resoldre endur-se el cos de Francesc Brugulat cap a casa.

El paisatge era del tot desolador. En ple centre de Llagostera, els carrers estaven sense llum, i alguns es trobaven en un estat lamentable producte dels obusos que havien fet explosió poc abans de l'entrada de les tropes nacionals a la vila. Fou en aquest context que, respectant la voluntat de la família Brugulat Pratsevall, dos soldats varen procedir a posar el cos del noi en una llitera i el varen traslladar a casa dels seus pares, germans i germanes. El seguici anava acompanyat per dues veïnes de la família que, amb els quinquers o llums d'oli respectius, feien la llum necessària per poder-s'hi veure mínimament. Aquell 8 de febrer de 1939 era un dimecres. Doncs bé, el cos inert de Francesc va ser a casa dels pares fins el divendres 10 de febrer, al matí del qual va ser finalment enterrat al cementiri. El seu cos havia estat dipositat en un bagul extremadament auster, simplement quatre fustes pintades amb pintura blanca i, a sobre, la creu amb purpurina. La veritat és que poca cosa més hi havia i hi podia haver en aquells moments.

Entre el dimecres i el divendres s'havien pogut reunir, amb penes i treballs, tots els membres de la família, ja que estaven dispersats en una geografia que quedava circumscripita entre la mateixa vila llagosterenca, les seves immediacions, alguna població relativament propera i la ciutat de Girona. Les circumstàncies del moment havien fet que, en el si de la llar familiar, a mesura que es tenia una certa edat, tothom s'espavilés una mica per alleugerir la feixuga càrrega que havien de suportar els pares, Joan Brugulat i Dolors Pratsevall. És per això que

el malaguanyat Francesc havia anat a cuidar les vaques de can Galceran, així a la llar familiar hi havia una boca menys per alimentar. El mateix havia fet el seu germà gran, Ramon Brugulat, que en aquells moments feia de flequer a Riudellots de la Selva. Pepita Brugulat també havia marxat de casa per anar a servir en una casa que en deien a can Reixach, a Girona.

En el moment d'aquell tràgic esdeveniment, a la llar familiar pràcticament només hi vivien el matrimoni amb dos dels seus fills, en Josep i l'Assumpció, aquesta darrera la més petita de tots plegats. Al començament de l'any 1939, Dolors Pratsevall es dedicava a anar a fer feines per les cases. Després de tot tenia la sort de tenir unes cases fixes, algunes de les quals, abans de la guerra, havien estat les que tenien més solera a la vila. Allà hi rentava la roba i hi fregava. A banda de les fixes, també feia feines similars en d'altres llars que se li presentaven de manera esporàdica. Però això no era tot, ja que també havia anat a cavar pels camps i a buscar llenya a bosc, entre d'altres activitats pròpies més aviat de la subsistència més primària.

Joan Brugulat en canvi, es podia considerar afortunat. Havia entrat a treballar en una fàbrica d'aglomerat que hi havia a Llagostera, que fou coneguda amb el nom d'Industrial Química de Catalunya, de manera que hi va treballar fins a la seva jubilació.

La infància i l'adolescència d'Assumpció Brugulat, la petita de la família, estarien marcades per aquests fets i per les dificultats que tantes i tantes llars passarien en aquella crua postguerra, especialment al llarg de

la dècada dels anys quaranta. Sens dubte, una de les adversitats més evidents a la qual tant ella com molts altres infants varen haver d'afrontar era la trista realitat que no hi havia gaire res per menjar. El que és del tot incontrovertible és que, si bé potser no la totalitat de la població, sectors ben significatius d'aquesta varen passar moltes necessitats.

Certament, les misèries que es varen passar o que es varen deixar de passar són del tot relativitzables, però cal tenir present que s'està parlant d'un moment en què el país havia quedat econòmicament enfonsat. Moltes famílies havien perdut quantitats importants de diners pel simple fet que el paper moneda de la República havia passat a ser paper mullat.² Davant d'una situació tan dramàtica com aquesta, l'únic recurs que quedava era el de l'intercanvi de béns. Aquelles llars que tenien la sort de comptar amb productes o articles d'un cert valor, per exemple llençols, tovalloles, vaixelles, fins i tot joies, podien fer-ne ús canviant aquests productes per menjar i per provisions diverses de primera necessitat. Val a dir que aquest perfil de famílies no abundava ni era el més representatiu de la població.

² Un bon exemple d'aquest fet seria el de la Banca Bruguera, un establiment bancari que hi havia hagut al carrer Concepció. Alguns llagosterencs que durant els anys de la Segona República havien pogut estalviar una miqueta havien portat els seus diners a aquesta banca. Acabada la guerra però, varen veure com tots aquells diners perdien completament el seu valor. Senzillament acabaven de perdre tots els seus estalvis, fet que va generar una gran indefensió i una impotència indescriptible.

*Pepita, Ramon, Josep, Francisco i Assumpció Brugat Pratsevall, l'any 1937.
Arxiu familiar*

◀ *Família Brugat Pratsevall a la porta de casa seva al c/ Alt de Girona l'any
1932. Arxiu familiar*

Per regla general, aquests intercanvis es feien amb gent de pagès, és a dir, amb alguns masos –no tots– dels diferents veïnats del municipi de Llagostera. Es pot dir que els anys de la Guerra Civil havien posat a prova la capacitat de resistència de les famílies pageses més o menys ben assentades a les zones rurals llagosterenques, així mateix com en d'altres municipis. Com és ben sabut, en una explotació agrícola i/o ramadera, per modesta que sigui, hi ha una necessitat primordial que cal tenir ben assegurada per fer-la prosperar, és a dir, per fer-la rendible econòmicament d'una manera acceptable. Aquesta necessitat consisteix que hi hagin els suficients efectius humans per treballar-hi i per dedicar-s'hi. Hi va haver masos que varen perdre caps de família i fills a la guerra, en un conflicte que molts no entenien ni tampoc anhelaven, ans al contrari, que temien irremeiable i profundament.

Aquestes temences, reforçades pel sentit pràctic arrelat a les àrees rurals, poc donades a aventures ni a grans empreses que no tinguessin en compte el sacrifici cap a l'explotació familiar pròpia, van fer que en alguns d'aquests masos hi haguessin caps de família que s'amaguessin i que defugissin les crides que havia fet l'Exèrcit de la República. El fenomen dels emboscats, persones que varen desertar de la seva obligació amb l'estament militar en el context de la Guerra Civil i que es varen amagar als boscos o a casa seva mateix, fou un recurs per a moltes famílies del nostre país.

Passada la guerra, tots aquells que havien reeixit en l'intent de no ingressar a l'Exèrcit, així com aquells adults i joves que havien aconseguit de sobreviure al

front i després haver tornat a casa seva sense haver patit represàlies majors, varen ser utilíssims per fer prosperar econòmicament, altra vegada, uns masos que podien haver vist mermades llurs capacitats productives a causa de la guerra i de les fatals conseqüències que va comportar. Al final de la guerra, a pagès la mà d'obra no hi sobrava, de manera que aquells que varen tenir la sort de mantenir bona part dels efectius familiars tingueren la capacitat, no sense estalviar sacrificis ni penalitats, de refer-se. Era principalment amb aquests masos que havien pogut fer front a l'adversitat, que les famílies de vila posseïdores de certs productes els intercanviaven per tot tipus de queviures i provisions.

Cal tenir en compte però que a vila mateix, també hi havia cases que tenien hort i que es procuraven productes alimentaris de primera necessitat. De ben segur que aquests horts varen garantir un cert nivell d'autosuficiència que, malgrat tot, va humanitzar lleugerament les penalitats d'aquells anys de postguerra.

Al costat de tots aquests perfils, n'hi havia d'altres que no tenien ni horts ni béns sobers per fer-ne intercanvi. Aquestes famílies són, sens dubte, les que ho varen passar pitjor. A banda d'algunes ajudes puntuals, la seva vida quotidiana estava condicionada per l'escassetat i la frugalitat. A voltes, el poc consol que els quedava venia del racionament que havia quedat instituit per les noves autoritats, ateses les circumstàncies del moment que estava vivint el conjunt del país. Però la veritat és que el racionament no solucionava gaires problemes. Cada persona tenia una petita llibreta color caqui amb la qual es feien els diferents moviments en relació a aquest

servei, ja que aquesta llibreta contenia uns tiquets. Malauradament, no eren pocs els que esperaven la crida del nunci pels carrers de Llagostera avisant del fet que ja es podia anar a recollir el racionament.

Quan això succeïa, uns i altres es dirigien cap a certes botigues de queviures a les quals s'havia distribuït productes de consum de primera necessitat. Un cop a l'establiment que tocava, es bescanviava tiquet per article de consum. Així és, doncs, que se solia donar una miqueta de sucre per persona, una miqueta d'arròs, de vegades

una escassa quantitat d'oli, pa, i de tant en tant també podien donar una xocolata —que de xocolata només en tenia el color i el nom. El tabac també era un producte que estava racionat, mitjançant una mena de cèdula composada per uns segells més aviat petits. Cada segell es corresponia amb un paquetet quadrat de tabac picat. Complementàriament, en el marc del racionament també havia existit una llibreta infantil per als nadons.

Val a dir que en aquella època, un dels costums habituals dels establiments de la vila és que fiaven als seus clients, és a dir, molt sovint es venien els productes sense cobrar al comptat. L'aspecte que oferien les botigues de queviures era del tot il·lustratiu del moment que s'estava vivint. La veritat és que hi havia una mica de tot: mentre algunes tenien certament poca cosa, d'altres aparentaven tenir poca varietat de productes de consum, però davant de possibles clients amb certa capacitat econòmica o amb productes apreciats per a un possible intercanvi, ben aviat es demostrava que sí que tenien articles per vendre o bescanviar.

Certament, la capacitat adquisitiva d'un nombre ben significatiu de famílies de la vila llagosterenca era més aviat escassa. Una mostra dels diferents àpats que es podien fer al llarg d'un dia de la vida quotidiana en plena postguerra permet apreciar, sens dubte, les dificultats i adversitats a les quals es va haver de fer front. En moltes de les llars del poble, els nois i noies, de bon matí, quan s'aixecaven per anar a l'escola o bé a treballar —de manera que un percentatge considerable ben aviat ja començaven a guanyar-se les garrofes— per esmorzar solien prendre llet, que tot sovint s'acompanyava amb el

pa.³ De vegades era una mica batejada, aigualida amb malta, però tanmateix no deixava de ser llet –també hi havia llet condensada, però es tractava d'un producte pràcticament inabastable per a la majoria.

Pel que fa als altres àpats, el ventall d'aliments habituals i quotidians que els caracteritzaven no deixava de ser una mostra de frugalitat provocada per les circumstàncies d'aquells anys. Un dels aliments recordats són les faves, d'aquelles que, com es diu vulgarment, "portaven gavardina"; això significa que per a poder-les menjar els havies de treure la pela, que a més estava plena de graus. Generalment primer se solien posar en remull, i posteriorment es posaven a bullir al foc, de manera que a poc a poc anaven sortint tots els graus.

Uns altres aliments habituals per a molts foren els naps que, en èpoques més humanes, solien oferir-se com a aliment per al bestiar; les peles de patata, que es netejaven tan bé com es podia i posteriorment es bullien; les cols, especialment aquelles que tradicionalment s'havien reservat per al bestiar i que podien arribar a fer uns dos metres d'alçada o fins i tot més; les cairetes, una mena de grana; els llobins, que se solien ingerir remullats; les mongetes; els cigrons; o també aquell pa de blat de moro de baixíssima qualitat. També hi havia els créixens, que alguns els collien a la riera. Segons deien, els créixens eren portadors de ferro, com els espinacs. Es collien i es bullien i, un cop bullits, ja estaven a punt per menjar.

Sens dubte però, el farro fou un dels aliments que més es menjaren en aquells anys de postguerra. Però cal deixar

clar que per farro no s'ha d'entendre la farina que podia sortir del blat de moro, sinó que la majoria d'ocasions es tractava d'un granet que s'obtenia del mateix blat. Això comportava que el farro obtingut fos una mena de condiment espès i dur. Pel que fa a la carn, per exemple, era certament en una ocasió molt especial que es pogués menjar, per exemple, un pollastre. Habitualment, el que feia bona part de la gent de la vila era anar a fer cua a la carnisseria per poder-ne obtenir, amb sort, quatre caps i puntes sobrers de qualsevol cosa, o bé també, greix de xai que solia servir per posar al farro.

A més dels racionaments i d'aquest ventall de productes habituals i quotidians, per a alguns sectors de la vila, una altra possibilitat de trobar cert sosteniment quedava simbolitzat en els locals de l'*Auxilio Social*. Realment, aquest servei va tenir una vigència més que significativa al llarg de la dècada dels anys quaranta del segle passat. La seu social de l'*Auxilio* estava ubicada en un indret amb una alta significació per a molts llagosterencs i llagosterenques. L'*Auxilio Social* se situava a l'edifici de la cantonada del carrer Jaume I i del passeig Pompeu Fabra, on en els anys immediatament precedents hi havia hagut el local de l'entitat *Fraternidad Republicana Autonomista*, i que popularment fou conegut com el Centre Republicà.

³ Pel que fa al pa, segons s'ha explicat, els primers mesos de postguerra a la vila llagosterenca n'hi havia. Sembla que, degut a un repartiment de farina anterior, n'havia quedat un dipòsit. Hi ha qui recorda que l'estiu del 1939 marca la fi de l'abundor del pa a Llagostera, ja que aquestes reserves de farina s'acabaren esgotant de manera fatalment irremeiable.

Remei Grau i els seus fills Dolors i Francesc l'any 1942. Arxiu familiar

◀ *Julià Xirgu amb un company al Pastoral, complint la pena de treballs forçats en la construcció de la presa. Arxiu familiar*

Essencialment, l'*Auxilio Social* era un recurs instrumentalitzat pel nou aparell ideològic i propagandístic. Sota el paraigua de la secció local de la *Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional-Sindicalista (FET y de las JONS)*, noies joves de bona posició social —com per exemple les germanes Artigas—, i persones com ara la Nati, així com una altra que havia estat la cuinera del mas Llambí, es dedicaven a donar vida i a tirar endavant aquest servei que estava focalitzat, essencialment, en els més menuts, els nens i nenes de la vila. Entre d'altres productes, a l'*Auxilio Social* es podia menjar llet amb cacau, lleties, entre d'altres plats, tots ells més nutritius que els que la major part de famílies es podien permetre en aquells moments, i que se solien servir sempre a l'hora de dinar. Habitualment, almenys durant els primers temps de la postguerra, estava assegurada l'assistència d'una trentena o quarantena de nens i nenes en aquesta mena de menjador caritatiu i paternalista.

Fent honor a la veritat, però, cal dir que moltes persones, per pocs recursos que es tinguessin, intentaven estalviar-se aquella possibilitat. Una reglamentació horària més aviat estricta, al costat de comportaments religiosos, ideològics i d'exaltació popular feien que l'assistència a l'*Auxilio* fos viscuda, per a més d'un, amb aires d'humiliació i d'un cert gust de revenja amb un regust amarg. Dit d'una altra manera, podia arribar a donar la sensació que es tractava d'una almoina a canvi de reverenciar conviccions i actituds de naturalesa diversa que emanaven del nou règim polític.

Julià Xirgu Vergonyós era d'aquelles persones que es dedicaven a més d'una feina. Al llarg dels primers decennis del segle passat, de fet, aquesta pràctica era ben habitual i corrent. Mentre que, per regla general, els dies feiners es dedicava de ple a l'artesanat surotaper —era un autèntic carrador—, els caps de setmana feia de cambrer, de manera que havia servit a locals com ara El Casino Llagosterenc, el bar *El Dorado*, i així mateix, si se li presentava l'ocasió, també havia anat a fer petites estades a Sant Feliu de Guíxols, especialment per la Festa Major o d'altres moments puntuals en què es necessitaven cambrers eficients i amb experiència. Des d'una òptica política, Julià Xirgu estava claríssimament vinculat als sectors republicans de Llagostera. Com tants i tants d'altres, era un dels assidus als llocs de trobada associats a aquesta tendència ideològica.

Remei Grau Pi era una senyora que s'havia consagrat a la vida dels mercats. S'havia especialitzat sobretot en fruites diverses, de manera que el dijous era un gran dia per a ella, el dia de mercat a la vila de Llagostera. A més a més, la senyora Grau també havia treballat a can Mario Sastre, una fàbrica important del poble que estava situada als afores de la vila, a tocar de la carretera que es dirigeix a Tossa de Mar, i on conjuntament amb d'altres dones es dedicava a triar taps.

Julià Xirgu i Remei Grau es varen casar en un moment en què el país havia caigut en una crisi política notable. La crisi de la institució monàrquica, agreujada especialment pel fracàs de la Dictadura de Primo de Rivera, albirava uns temps de canvi que apuntaven cap a un republicanisme en procés de reorganització. D'aquest

matrimoni en nasqueren una noia i un noi, la Dolors i en Francesc.

Quan eren uns infants, amb el pare i la mare treballant de manera més o menys regular i continuada, tant a la Dolors com a en Francesc no els va faltar de res. Amb l'arribada de la guerra però, a poc a poc les coses tendrien a canviar, fet que provocaria que aquella bonança i aquella estabilitat quedessin estroncades durant una bona colla d'anys.

Ja en ple 1939, en uns moments més aviat delicats, Remei Grau va començar a fer de recadera, de manera que es dedicava a fer viatges entre Llagostera i Girona, portant bàsicament cartes, carnets o salconduits. Com que no deixava passar cap oportunitat de negoci, ella mateixa va assumir la representació d'una tintoreria que hi havia a la capital provincial, de manera que els viatges de roba amunt i avall sovintejarien força i esdevindrien una font més de recursos. A més a més, i com que la realitat s'imposava, l'estraperlo fou una de les solucions que va trobar la senyora Grau per tal de tirar la família endavant. Fou arran d'aquesta activitat que les seves visites a Barcelona sovintejarien durant un temps. Entre d'altres articles, la carn era un dels productes més apreciats per certes famílies de la capital del Principat que Remei Grau portava d'amagat des de Llagostera. El tren esdevindria l'escenari primordial

de totes aquestes anades i vingudes, una autèntica segona casa.

El cas és que durant uns anys els seus moments d'oci i de distensió foren ben pocs. Quan no anava a Barcelona, generalment un cop per setmana, feia innombrables viatges a Girona, i quan no anava ni a un lloc ni a l'altre, es desplaçava fins a Garriguella o a d'altres poblacions de l'Alt Empordà a la recerca d'oli. S'utilitzaven unes bótes de pell que tenien una capacitat d'uns vint-i-cinc litres. Remei Grau, en més d'una ocasió, les havia amagat dins de la caixa de plàtans, a sota de tot. Al damunt hi posava una mica de palla, els plàtans, tot ben dissimulat i cap a casa. Un cop a casa, aquest oli havia de ser primordialment una nova font de negoci. Cal tenir en compte a més, que la senyora Remei, amb tot aquest tragí que duia, sempre portava unes faldilles més aviat grans, i a sota, hi tenia posats uns pantalons amb butxaques grans que li servien per amagar d'altres productes que garantien la seva supervivència i la dels seus fills.

Si la senyora Remei es va veure obligada a abocar-se de ple a aquestes activitats econòmiques, una de les quals desenvolupava en un marc de total i absoluta clandestinitat, era perquè la situació familiar s'havia acabat esquinçant del tot amb l'adveniment del règim franquista. El 25 d'abril de 1939, la família Xirgu Grau va viure una experiència inoblidable i del tot desgraciada. Aquell dia, la Guàrdia Civil es va presentar a casa seva, va detenir el senyor Julià i va traslladar-lo sense perdre ni un minut a les estances sinistres del carrer Sant Pere, que foren reconvertides en centre de repressió i, alhora i temporalment, centre de reclusió i presó.⁴ Pel que sembla, i

⁴ Aquest edifici és actualment la seu del Museu Fundació Emili Vilà, un espai que recull la col·lecció d'obres d'art del cartellista i retratista llagosterenc Emili Vilà Gorgoll.

juntament amb d'altres persones que van córrer la mateixa sort que ell, Julià Xirgu va passar, almenys, un parell de dies en aquestes dependències. Fou en el transcurs d'aquesta breu estada que rebria maltractaments i agressions, per bé que no se n'ha pogut determinar ni la quantitat ni la intensitat.

Tres dies més tard, el 28 d'abril, va ingressar a la presó de Girona, ubicada a les dependències de l'antic seminari, a les immediacions de la plaça Sant Domènec, en ple barri vell de la ciutat dels quatre rius. El dia 1 de maig va passar a disposició del jutge militar número 9, en mèrits de sumaríssim número 23. No cal dir que la consternació de Remei Grau i dels seus dos fills va ser absoluta. Amb tan sols 8 i 9 anys respectivament, els més jovenets de la casa no podien comprendre com el seu pare havia caigut en desgràcia. L'únic consol que els quedava per mitigar l'absència del cap de família no fou altre que les repetides visites que li farien al centre penitenciari de Girona. Per a ells començava un periple d'anades i vingudes a la capital de la província amb l'únic objectiu de poder passar uns breus instants amb el pare.

Per als membres de la família Xirgu Grau, el carrilet s'havia de convertir en el medi de transport que amb més fiabilitat i regularitat els posava la ciutat de Girona a l'abast. Mentre el pare fou tancat al centre penitenciari de Girona, llurs visites sovintejarien de manera pràcticament instintiva i natural. Per regla general, les esperes a l'edifici de l'antic seminari es convertiren en una mena de ritual passiu i del tot inevitable abans de retrobar-se amb la persona estimada i enyorada. Sempre solien portar-li roba neta i se n'emportaven la bruta que Julià Xirgu els donava. Així

mateix, en més d'una ocasió li havien dut menjar. Un llarg passadís n'era l'escenari, més aviat poc acollidor entre presos i familiars o amics. Una mena de tela metàl·lica impedia el contacte físic entre uns i altres, de manera que aquest impediment físic encara feia més freds i distants aquells retrobaments que podien tenir una durada màxima de mitja horeta. Una mitja horeta del tot efímera i fugissera.

Malauradament, el destí de Julià Xirgu fou del tot advers per als interessos familiars. El 23 de juny de 1939 va ser entregat a la força pública per a consell de guerra. Reintegrat a l'establiment penitenciari aquell mateix dia, no fou fins el 28 d'agost que seria condemnat a reclusió perpètua. Pràcticament mig any més tard, el 25 de gener de 1940, rebé testimoni de sentència amb data del 10 de gener. Segons consta a l'expedient de Julià Xirgu del centre penitenciari de Girona, el 6 de febrer de 1942 causà baixa d'aquest establiment per trasllat a la presó cel·lular de Barcelona, de manera que ingressà a la presó Model de Barcelona, situada al carrer Entença, el dia 7 de febrer. En un moment en què el nou règim posava els pilars d'un ordre polític i econòmic, una quantitat gens menyspreable de presos polítics ignorava quin seria el seu futur més immediat. Durant ben bé un any i quatre mesos, els desplaçaments dels familiars foren a la capital del Principat. S'estigué a Barcelona fins el 9 de juny de 1943, moment en què novament fou traslladat a Girona. Val a dir que també estigué empresonat en un antic convent de Salt, i fou destinat a treballar a la presa del Pasteral. Després d'aquest periple de centres de reclusió i de treball forçat, Julià Xirgu acabaria els seus dies de reclus al centre penitenciari de Girona. Passarien cinc llargs anys abans no va poder gaudir d'una vida

normal en llibertat. Finalment, el 27 de gener de 1944 el director de la presó de Girona signà la liquidació de la seva condemna. Per a ell però, com per a tants d'altres que sobreviuriu a una reclusió semblant, mai més res seria igual. Li havien esquinçat tot allò que tenia i pel que havia lluitat al llarg de la seva vida.

Durant aquests cinc anys, Remei Grau i els seus dos fills varen aprendre a espavilar-se sense esperar l'ajuda de ningú. No els quedava cap més solució que procurar-se el màxim de recursos possibles, de manera que la capacitat de treball i sacrifici —especialment de la senyora Remei— foren dignes de ser destacats. Per exemple, quan hi havia la Festa de Sant Llorenç, s'hi dirigien amb un carretó per vendre-hi avellanes i cacauets, avellanes i cacauets que s'havien adquirit a can Pèlach de Girona i que havien estat torrats a la fleca Pujol de la vila, tot aprofitant el forn entre fornada i fornada de pa —generalment els dissabtes o els diumenges. Quan no era una festa o altra —fet que volia dir que s'hi passaven la tarda i la nit, i que irremediablement acabaven arribant a casa a les tres o les quatre de la matinada després d'haver fet un bon trajecte a peu—, la parada de fruits secs torrats se situava a la plaça Catalunya, tot aprofitant el moviment que es generava els caps de setmana quan la gent entrava i sortia del Casino Llagosterenc, del cinema, o fins i tot del teatre. La venda de fruita a casa mateix, i anar a vendre a mercats, foren altres activitats recurrents a les ja esmentades fins ara.

Per bé que no els sobrava res i que s'havien hagut d'esgargamellar a base de bé, les diverses activitats que la senyora Remei va acabar consolidant, entre la legalitat i la clandestinitat pròpia del moment i de les circum-

tàncies, van fer que, malgrat l'absència del pare, els membres de la família Xirgu Grau no arribessin a passar gana. Gràcies a les seves transaccions, Remei Grau podia arribar a portar de Barcelona a casa tonyina, fruita procedent del mercat del Born —també de can Moreno de Girona—, i una mica d'oli, entre d'altres productes que venien d'allò més bé.

Després de tantes peripècies, com ja s'ha dit, Julià Xirgu va acabar sortint de la presó l'any 1944. Un bon dia va arribar de Girona amb el tren, tot sol, i la seva muller i els fills l'esperaven delerosos de veure'l i abraçar-lo a l'estació de Llagostera. Home d'activitat i treballador, ben aviat reprendria la seves activitats laborals de sempre, la de carrador i la de cambrer. A més a més, també tindria l'ocasió de fer de conserge dels Casino Llagosterenc durant un període de quatre anys. Finalment doncs, va poder refer la seva vida laboral. El que no va poder és refer i assimilar, és a dir, exorcitzar i afrontar els anys de captiveri amb els membres del seu entorn més pròxim —la seva muller i els seus fills. Va morir a l'edat de vuitanta anys i, almenys en l'àmbit estrictament familiar, mai no es va parlar del que havia passat, del perquè s'havia trobat en aquella situació, i de les misèries que havia viscut en aquells anys de privació de llibertat.

Passats els anys però, els seus fills han pogut saber qui foren les dues persones que a la vila el varen denunciar, fet que va provocar el seu empresonament l'any 1939. El cas és que Julià Xirgu sempre va ignorar que aquests delators eren un veí seu, i un client del negoci de recadera de la seva senyora.

En plena dècada dels anys cinquanta del segle passat, quan era tot just una nena, Eugènia Riera vivia amb la seva àvia, la senyora Carme Mascort Busquets, vídua d'Eugeni Gurnés Bou. Ella s'estava al carrer Saragossa número 10. La relació amb l'àvia sempre va ser molt pròxima i molt íntima, fins al punt que de manera quotidiana dormia amb ella. A la mateixa casa també s'hi estava la seva tieta, que dormia en un altre llit. Com que de vegades l'Eugènia no podia agafar el son, o simplement es despertava per una cosa o l'altra, en repetides ocasions havia sentit que l'àvia plorava en silenci, íntimament, d'una manera completament abnegada. Tanmateix però, la persistència del plor va fer que aquella nena encara innocent preguntés a la seva àvia el perquè d'aquella actuació. Mai va obtenir una resposta clara ni satisfactòria, ja que l'àvia comentava en veu baixa i sense fer escarafalls que tenia mal de cap o qualsevol molèstia física que se li podia acudir en aquells moments que, malgrat dissimular-ho tan com podia, patia un estat interior completament alterat. Davant de la proposta de la nena que l'àvia prengués alguna aspirina per contrarestar aquella afectació, l'àvia sempre fugia d'estudi, argumentant que era poca cosa i que ja li passaria de seguida.

Per a l'Eugènia, però, hi havia alguna cosa que no quadrava. Se'n va adonar progressivament. En viure quotidianament amb l'àvia, l'havia vist de vegades patir algunes contrarietats físiques –com per exemple la ramba– i no recordava que plorés ni que se'n queixés de manera ostensible. En canvi, per què plorava de manera reiterada per un simple mal de cap o per d'altres molèsties menors que no requerien la necessitat de prendre cap medicament?

Un altre record d'infància d'Eugènia Riera venia a posar encara més interrogants en relació al comportament de l'àvia Carmeta. A mitjan segle passat, com s'havia fet des de temps immemorials –especialment en els pobles i en les àrees rurals–, les portes de les cases sempre eren obertes. Hi havia un sentit de companyonia, de compenetració i de solidaritat entre els veïns d'un carrer o d'un barri determinat, que feia que la gent no es malfiés, de manera que contràriament al que sol passar avui dia, la gent tendia a viure de cara a l'exterior. Els més jovenets entraven i sortien, jugaven al carrer, al lllindar de la casa familiar, de manera que era un continu entrar i sortir. Els adults, especialment als vespres i durant el bon temps, es congregaven en colles, treien cadires i tamborets, i tot seguit es podia assistir a múltiples tertúlies que se succeïen a un carrer i a l'altre també.

En el marc d'aquesta saludable confusió entre àmbit privat i àmbit públic, i pel que comportava aquesta indiferenciació, Eugènia Riera va detectar un nou comportament sospitos de la seva estimada àvia, quan entrava de manera sobtada a la casa, en aquella entrada on Carme Mascort hi tenia una taula i poques coses més. El cas és que, convençuda que la seva néta estava jugant vés a saber on, la senyora Carmeta aprofitava aquells moments d'intimitat per recloure's en ella mateixa i el seu passat que la torturava i la seguiria torturant sempre més. Quan entrava a la casa d'una revolada, la nena havia vist, sense ser vista, l'àvia plorant amb alguna cosa sense identificar a la mà. Al percebre la presència furtiva de la nena, l'àvia s'afanyava a amagar aquell objecte o el que fos. A la pregunta de la nena de què passava, sempre hi havia la mateixa resposta, una resposta tranquil·

Carme Mascort i Eugeni Gurnés. Arxiu familiar

Carme Mascort i els seus fills, Jaume, Teresa i Rosa. Arxiu familiar

litzadora i categòrica negant qualsevol tipus d'anomalia i afirmant amb rotunditat que no passava absolutament res de res.

Encara un darrer comportament sospitós de l'àvia, que entre les seves pertinences hi tenia una capsa rectangular de color blau, amb una mena de rivet daurat que la feia certament de bon veure. El cas és que aquella capsa era tabú, és a dir, no es podia tocar. Li havia dit tantes i tantes vegades que no es podia tocar que la nena mai s'havia plantejat de transgredir aquella norma que semblava del tot transcendent per a la senyora Carmeta. De fet, si hagués volgut l'hagués pogut abastar ben fàcilment. L'àvia la guardava en unes lleixes del tot visibles que estaven protegides, únicament, per unes simples cortines. Paral·lelament, en una calaixera que tenia, hi havia tot de roba d'home i coses d'home, però el cas és que a la casa no n'hi vivia cap. En aquest cas però, com que de tant en tant l'arreglava i la posava bé, la nena va saber amb tota naturalitat que aquella roba era del seu avi, però a qualsevol pregunta sobre l'avi només se'n derivava una única resposta, i és que ja feia temps que l'avi havia mort, un temps completament indeterminat i difós per a una nena de quatre, cinc, o sis anys d'edat.

Membre integrant del sindicat cenetista, Eugeni Gurnés Bou fou una persona compromesa amb el temps que li va tocar viure i amb uns ideals essencialment socialitzants. Fou en el marc de la CNT que Gurnés hi va trobar el lloc idoni i l'impuls necessari per dur a la pràctica les seves pretensions reformadores sempre encaminades al bé comú. Un cop el desenllaç dels fets

de juliol de 1936 va decantar-se, la formació de comitès antifeixistes locals al costat dels interessos de la Segona República, en les diverses poblacions del Principat, fou un fenomen del tot generalitzat en el si del territori català.

Formats a partir de l'espectre polític de l'esquerra, i sempre en funció de la correlació de forces polítiques i sindicals de cada població, els comitès antifeixistes –legitimats pel Comitè Central de Milícies Antifeixistes– s'erigiren en l'eix central de la nova autoritat que hauria de regir la gestió dels municipis de la rereguarda, de manera que, per primera vegada, persones amb conviccions ideològiques clarament revolucionàries i progressistes prenen les regnes del poder municipal.

En el cas de Llagostera, Eugeni Gurnés fou una d'aquestes persones. Ja en ple mes de juliol de 1936 Gurnés, juntament amb persones de la CNT com ara Joan Escapa Mestres, Josep Lloveras Casadevall, Moisès Lluís Tarnas, Josep Pairet Mayol, Josep Abras Campderà i Josep Seda Soler; així com d'altres d'ascendència republicana com ara Marià Calvet Guàrdia i Enric Pereferer Viola, fou precursor de la formació i membre actiu del Comitè Antifeixista de la vila.

Nascut l'any 1907 a Llagostera mateix, el senyor Gurnés era xofer de professió. Les seves inquietuds polítiques el portaren a convertir-se en regidor de la població que l'havia vist néixer, especialment a causa del fet que el 4 d'octubre de 1936 quedava derogat el Comitè Central de Milícies Antifeixistes, i que acabaria comportant la reorganització dels ajuntaments amb els mateixos paràme-

tres d'abans de la guerra. Fou el 21 d'octubre d'aquell mateix any que Gurnés entrava amb càrrec de regidor al consistori municipal. Pràcticament un mes més tard, el 24 de novembre, n'era nomenat Alcalde-President, encapçalant un consistori municipal que estava format per homes de la CNT i d'ERC. A final d'octubre de 1937, nous canvis en l'equip de govern relegarien Gurnés novament al càrrec de regidor, fins que el 10 de maig de 1938 fou substituït en aquesta responsabilitat per Josep Abras. Gurnés s'incorporaria a partir de llavors al front de guerra.

Ignorant completament aquests fets i la trajectòria del seu avi, Eugènia Riera va viure un lent procés de descobriment del que realment havia ocorregut i del perquè l'àvia solia tenir aquells comportaments sospitosos i, a voltes, inquietants. Un nou capítol havia de consolidar les sospites d'una nena que tenia ja cap a 9 anys. Anant a l'escola de les monges des del carrer Saragossa, en alguna ocasió havia vist una senyora coneguda com la Maria de la Tavella que insultava i increpava un senyor molt ben vestit, un senyor, tot sigui dit de passada, que sempre que el veia l'àvia també tenia un comportament fora del normal. Buscant explicacions a aquelles reaccions tan particulars, l'única resposta que obtingué de l'àvia és que era massa petita per a explicacions i que quan fos més gran ja li ho explicaria. Sense entendre el perquè ni haver aclarit res de res, aquella nena sumava un interrogant més a la seva llista d'enigmes.

Passat un cert temps, l'àvia Carmeta i la seva néta es varen trobar novament amb aquest senyor que sempre anava molt ben vestit. Al carrer Álvarez de Castro, a les

immediacions de can Llirinós, totes dues caminaven i portaven una ampolla plena d'oli a granel que acabaven d'adquirir. En veure aquell individu, mentre amb una mà va apretar amb força la de la seva néta fins a fer-li mal i tot, va aixecar l'altre braç, mà i ampolla amenaçant-lo clarament d'una agressió que mai seria consumada. La néta va sentir clarament que si no fos que la nena necessitava aquell oli, seria capaç de fer una desgràcia. Davant d'aquella escena, i un cop el senyor que sempre anava molt ben vestit havia desaparegut del camp de visió d'ambdues, la nena va començar a formular una bateria de preguntes a la senyora Carmeta, tot demanant explicacions que una vegada més no obtindrien resposta. Calia esperar a ser una mica més gran per saber que és el que realment li passava a l'àvia. L'única cosa que l'àvia li havia dit i recalcat és que saludar i parlar, podia fer-ho amb tothom, però amb tres o quatre persones determinades simplement els havia de saludar educadament i prou, sense donar-los més conversa ni res de res.

Totes aquestes experiències i anècdotes que va viure amb la seva àvia, crearen en l'Eugènia un neguit i una curiositat que no pararen mai de créixer. Als onze anys, al començament de la dècada dels anys seixanta, la seva mare, Rosa Gurnés Mascort —que sempre havia tingut problemes de salut, circumstància per la qual la nena vivia amb l'àvia— ja li havia dit quina havia estat la desgràcia de l'avi, però malgrat saber-ne el desenllaç fatal, encara no tenia capacitat de comprensió ni de racionalització. Finalment fou la seva mare doncs, la que li acabaria responnent aquella qüestió que des de feia temps l'àvia li negava de manera reiterada.

Quan tenia 15 anys Eugènia Riera ja feia un cert temps que havia començat a treballar. Es tractava d'un negoci de venda a l'engròs, és a dir, directament a les botigues i establiments, i aquella joveneta es dedicava a fer els albarans dels productes i articles que d'altres empleats servien als clients. A les preguntes insistents d'un dels clients assidus a l'establiment on treballava, l'Eugènia s'acabà identificant com la néta de la Carmeta Gurnés –tal com era coneguda popularment la seva àvia. Com que era una de les persones que l'àvia li havia dit que no calia donar-li conversa, va fer indagacions novament amb la seva mare. Aquella persona era –segons sospites familiars que calia posar a prova–, un dels deladors del seu avi. Davant de noves visites i noves preguntes capcioses d'aquest individu a una joveneta de 15 anys, l'Eugènia va parlar amb el cap de personal, negant-se rotundament a despatxar l'home que la molestava des de feia un temps, indicant que si la súplica no era escoltada estava disposada a deixar la feina. Afortunadament, les súpliques foren escoltades, de manera que informat del cas, el cap de personal va protegir la jove treballadora d'aquells abusos.

Quan tenia 19 anys, i després d'haver sentit parlar bé del seu avi per boca de diverses persones del poble, la néta de la Carmeta Gurnés va aprofitar un dia que la seva mare, el seu pare –Joan Riera Casals–, i la seva àvia, eren tots tres a Girona, per descobrir d'una vegada la veritat de tot aquell assumpte. Des de feia anys i panys estava obsessionada amb aquella capsa rectangular de color blau que la seva àvia guardava com un tresor particular i alhora intransferible. Aquell dia va decidir que havia arribat el moment, que ja estava preparada, o al-

menys això es pensava. Va plegar a la una del migdia de treballar, i sense ni dinar ni res, va agafar la capsa amb cura, de manera que a dins hi va trobar, perfectament ben guardades i mig barrejades totes les cartes que Eugeni Gurnés Bou havia escrit a la seva muller mentre havia estat confinat a França –ja després de la guerra–, a Madrid i finalment mentre estava empresonat al centre penitenciari de Girona.

L'Eugènia es va posar a llegir una carta determinada, aquella que li semblava haver vist que l'àvia sempre endreçava quan en més d'una ocasió havia entrat a corre cuita a la casa tot sorprenent-la furtivament endreçant alguna cosa que fins llavors no havia pogut identificar amb claredat. Era la que hi havia a sobre de tot i es podia identificar fàcilment. Estava guardada dins d'un sobre on s'hi podia llegir: "ÚLTIMA CARTA DE L'AVI". Eugeni Gurnés la va escriure poques hores abans de morir executat, una carta serena i tranquil·litzadora en la qual donava instruccions a la seva muller de com havia de gestionar aquella situació fins que els fills respectius que tenien complissin els 18 anys, és a dir, la majoria d'edat.

L'emoció i la tristesa es varen apoderar de la néta d'Eugeni Gurnés. Fent el cor fort i finalment relativament tranquil·la per haver tret l'entrellat de l'enigma de la seva vida, se'n va anar a prendre una mica l'aire i tot seguit es va dirigir cap a la feina. Malgrat les preguntes insistents d'amics i coneguts, ella va callar i no va dir res, entre d'altres coses simplement perquè no podia. Cal tenir en compte que la seva mare encara desconeixia l'existència d'aquelles cartes que ella acabava de descobrir, i que li

havien revelat un dels capítols més foscos de la nostra història més recent.

Especialment gràcies a la incansable tenacitat de la família Gurnés Mascort i la seva descendència, s'ha pogut reconstruir l'història de confinament d'Eugeni Gurnés Bou. Home de la CNT i gestor polític de la re-reguarda llagosterenca, Eugeni Gurnés va ser detingut el 27 d'agost de 1940, i fou internat al camp de concentració de Miranda de Ebro. Després d'aquest fet, les primeres notícies que se'n tenen no són fins el 17 de setembre de 1940, dia en què va patir interrogatori com a presoner a la presó de Torrijos, situada a Madrid. Les diligències que se'n derivaren foren enviades al jutjat militar núm. 28 de la capital de l'Estat. Al llarg del mes de novembre de 1940, situat ara a la presó Conde de Peñalver a Madrid, seria sotmès a nous interrogatoris dels quals n'emergiren més declaracions.

Per bé que el mes de juny de 1942 se li va efectuar una nova declaració indagatòria a Madrid, finalment la causa d'Eugeni Gurnés va passar al jutjat militar de Girona, de manera que el pres acabaria essent traslladat al centre penitenciari d'aquesta ciutat pròxima a la vila llagosterenca. En el transcurs dels anys 1941 i 1942 s'efectuaren tot un seguit de certificats, informes i declaracions judicials, la major part favorables a la figura de Gurnés. Val a dir que persones com ara Narcís Font Payret, Miquel Candol Massa, Santiago Masgrau Gispert, Jaume Turón Aliu, Climent Casanovas Ballell, Joan Saurí Calvet, Sebastià Gispert Oliveras, entre d'altres, intercediren tot manifestant la innocència de l'exalcalde de la vila. D'altres com ara Francisco Barceló i

Joaquín Navarro, membres destacats de la Falange a Llagostera, s'expressaren decididament posant de manifest la seva culpabilitat. Persones com per exemple Salvi Presas Dausà i Francesc Riera Pigrau, mostraren certa ambigüitat i contradicció en les seves aportacions personals.

Finalment, després d'haver-se realitzat un consell de guerra, en el qual hi actuaren com a testimonis Joaquín Navarro i Miquel Vert, el 19 de febrer de 1943 es va conèixer la sentència. Aquesta considerava que per part del senyor Gurnés hi havia hagut adhesió a la rebel·lió militar, posant un èmfasi ben clar en els agreujants de perversitat i de transcendència del dany produït en la seva conseqüència, de manera que se li acabà imposant a Eugeni Gurnés Bou la pena de mort, una pena que no podia contemplar la seva commutació. Acte seguit, l'auditor de guerra de Barcelona va confirmar la sentència i la pena de mort.

Pràcticament dos mesos i mig després d'haver-se conegut aquesta sentència fatal, va tenir lloc el desenllaç terrible que aquesta dictava. En el transcurs de la matinal del 7 de maig de 1943, Eugeni Gurnés fou executat al cementiri de la ciutat de Girona.

En un document de l'Administració de Justícia signat el 7 d'abril de 1979, signat pel coronel jutge instructor corresponent, queda certificat el següent:

"Que examinado el Sumario nº 29.808/40 aparece que EUGENIO GURNES BOU fue condenado a muerte por Sentencia dictada en Gerona el día 19 de febrero de 1.943

*por un delito de Auxilio a la Rebelión, por hechos realizados con motivo de la Guerra suscitada entre los años 1.936 a 1.939, siendo ejecutado en Gerona, el día 7 de mayo de 1.943”.*⁵

Quan va tenir coneixement d'aquesta notícia tan dramàtica, la seva filla, Rosa Gurnés, va tenir un autèntic sobresalt. A poc a poc va anar recordant i assaborint els darrers records que tenia del seu pare. Un dels més clars era de quan el pare es resistia de manera reiterada a exiliar-se a França pel simple fet que considerava que no havia fet res dolent i, en conseqüència, no havia de patir per possibles represàlies per part de les noves autoritats de l'Estat. El dia que va marxar, acompanyat d'alguns companys, la va portar en braços fins a casa dels avis, que vivien en una casa que estava situada ben a la vora d'una de les barreres de les vies del carrilet, la primera que hi havia a Llagostera venint de Girona i que travessava la carretera de Caldes de Malavella.

Les diverses visites al centre penitenciari de Girona també li vingueren a la memòria, malgrat que com que en aquells moments tenia només 9 anys, ella no hi va poder anar tantes vegades com hauria volgut. Només va poder veure el seu pare a través d'unes reixes i d'un estret passadís que els separava, i a més, sempre sota l'atenta vigilància dels responsables corresponents que es passejaven pel pas que hi havia entre el pres i els seus familiars més immediats.

Però tenir coneixement de la mort del pare quan aquesta ja s'havia consumat, i saber-ho de la manera que li van dir, per a ella fou una experiència que la va marcar

per sempre més. En haver-se exiliat el seu pare, Rosa Gurnés se'n va anar a viure temporalment a casa d'uns seus oncles a Hostalric; aquests oncles no tenien fills i tenien certa predisposició davant de les dificultats que passaven els parents de Llagostera. El cas és que en ple mes de maig de 1943, la seva tia li va dir que havia rebut un avís de conferència. Com que hi havia un únic telèfon a tot el poble, això volia dir que s'havien de desplaçar a peu per poder atendre la trucada. La tia es va posar al telèfon; mentrestant la Rosa, que ja tenia 10 anys, s'adonava que alguna cosa havia passat. Quan la tia va haver penjat, la nena, que preguntava insistentment què havia passat li va preguntar una vegada més amb preocupació. Ella li va contestar: *“Han mort el teu pare”*. A la Rosa Gurnés li va caure el món a sobre. Feia uns tres mesos que l'havia vist a la presó per darrera vegada. El seu pare li va demanar que es tirés una mica enrere, per veure si havia crescut gaire des de la darrera vegada que l'havia vista.

Poc temps després, com que la Rosa va caure en un estat depressiu i de tristesa considerables, no va trigar gaire a tornar a Llagostera amb la seva mare i els germans. La seva salut va minvar de manera considerable, una salut que mai més recuperaria de manera òptima com abans de la mort del pare.

⁵ D. GRAU, 1987 Llagostera. Quaderns de la Revista de Girona, núm 10. Girona: Diputació de Girona; Caixa d'Estalvis. (p. 87)

L'activitat repressiva del règim franquista fou esfereïdora, especialment durant els primers anys de la postguerra. A Llagostera sol, més de 75 persones foren empresonades, més d'un centenar acabaren en batallons de treballadors o en camps de concentració, i nou foren executades.

Segons les dades proporcionades per Josep Ma Solé i Sabaté,⁶ els individus de Llagostera que foren executats a la ciutat de Girona foren:

Data	Persona	Afiliació política
12-V-1939	Llorenç Gabarrón Pérez	CNT-FAI
12-V-1939	Enric Peraferrer Viola	ERC
12-V-1939	Francesc Valls Ribas	CNT-FAI
12-V-1939	Josep Pairet Mayol	CNT
12-V-1939	Jaume Prim Gutarra	-
12-V-1939	Pere Ponce Jerez	CNT
12-V-1939	Florentí Homs Jovanet	-
22-X-1939	Josep Lloveras Casadevall	CNT
7-V-1943	Eugení Gurnés Bou	CNT

D'altres, un nombre encara indeterminat, varen desaparèixer misteriosament en camps de treball o en d'altres circumstàncies encara desconegudes. Entre aquests podem fer esment de Josep Creus Peraferrer, que va morir al centre penitenciari de Girona el 3 de juliol de 1939. D'altra banda, s'ha pogut comptabilitzar el nombre d'individus de la vila que varen morir als camps de con-

centració nazis, i que en total foren tres. Joan Mascort va morir l'any 1941 al camp de Gusen i Emili Puigmolé i Francesc Llagostera moriren un any més tard, el 1942, concretament al camp de Mathausen.

Un dels objectius primordials de les noves autoritats polítiques i militars no era altre que eliminar el substrat heterogeni que, políticament parlant, havia definit l'experiència republicana de la dècada dels anys trenta del segle XX. Les idees, aspiracions i anhels, inspirades ideològicament per les tradicions llibertària, federal i republicana, relacionat amb un rerefons clar d'impuls d'estructura oberta i democràtica de la societat catalana, s'erigiren en una greu amenaça per als sectors més intransigents, partidaris d'una societat fortament jerarquitzada i d'estructures basades en l'autoritarisme i el totalitarisme.

El primer objectiu, doncs, havia de comportar lògicament l'eliminació física dels agents portadors d'aquesta voluntat de regeneració social. El segon estava destinat a elaborar un discurs completament nou que havia d'impregnar els membres de la societat vençuda, en aquest cas la catalana, en vistes a neutralitzar i esborrar de la memòria col·lectiva aquella experiència política liberal ignominiosa del passat més immediat.

Per fer-ho, i amb els poders fàctics de l'Exèrcit i de l'Església alineats a les seves files, les autoritats totalitàries que havien guanyat la guerra varen dedicar-se a oferir un producte ideològic ranci, tradicionalista i reaccionari. La campanya de propaganda que s'activà en el conjunt de pobles i ciutats de la geografia catalana, especialment

⁶ J.M. SOLÉ i SABATÉ, 1985, La repressió franquista a Catalunya 1938-1953. Catalunya sota el franquisme, núm. 1. Barcelona: Edicions 62 (p.p. 366 i 568).

durant la primera meitat de la dècada dels anys quaranta, havia de ser per força meticulosament estudiada i valorada prèviament.

El projecte era ben simple i senzill, es tractava d'introduir mesures i recursos el màxim d'efectius possible per tal d'instaurar una política de control social total, mitjançant la qual la pressió que s'exercia al conjunt de la població l'havia d'acabar anorreadant i despersonalitzant, fins al punt que amplis sectors socials s'identifiquessin amb el nou règim i els nous aires polítics, de manera que els reductes que encara s'hi resistissin quedessin ancorats i relegats a una marginalitat extrema gràcies a la qual seria qüestió de temps que acabessin desapareixent per un procés d'inanició lenta i gradual, però persistent.

Amb aquest propòsit doncs, múltiples àmbits de la vida pública, i en certa manera també de la privada, es varen veure imbuïts per un dirigisme i un intervencionisme persistents que emanaven des d'esferes ben diverses i que afectaven tant els infants com els adolescents, com a homes i dones d'edats ja madures. La dimensió educativa a l'escola, el món del lleure, l'esfera ritual i religiosa, el calendari festiu, les institucions polítiques, els valors ètics i morals, i els rols de gènere en relació a cada llar familiar, foren modelats de tal manera que unes quantes generacions de catalans i catalanes patiren un procés enculturatiu tan profund i eficaç que, passats els anys, en la seva senectut, molts d'ells encara en l'actualitat continuen essent-ne víctimes, i per extensió la resta de generacions que els hem seguit, és a dir, llurs descendents.

EL PAPER DE LA IDEOLOGIA I EL SEU ADOCTRINAMENT

L'entrada d'un nou aparell ideològic impulsat per sectors afins al règim a la vila Llagosterenca no va trigar a fer-se sentir i a fer-se present. Espais públics com ara carrers i places quedarien imbuïts i identificats, a partir de la primavera de 1939, com l'escenari predilecte de l'ostentació d'influència i de força que, persistentment, volien oferir les noves autoritats addictes a un règim que era temut i que, paral·lelament, estava fent ús sistemàtic de la delació i la mentida per infondre terror i pànic entre la ciutadania. Calia donar una imatge d'adhesió a la nova causa nacional, de manera que aquesta adhesió s'havia de fer visible, havia de ser escenificada, teatralitzada. Simbòlicament s'havia d'oferir un sentiment de triomf, d'optimisme, de solvència, i especialment d'eficàcia organitzativa; i el que és més important, s'aconseguís o no, havia de tenir una repercussió pública idònia i convincent.

La secció local, a la vila, de la *Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional-Sindicalista (FET y de las JONS)*, fou l'encarregada no pas de dissenyar cap discurs ideològic —aquest ja havia estat curosament elaborat des d'instàncies jeràrquiques superiors dins de l'organització mateixa— sinó de dur-lo a la pràctica amb la màxima eficàcia possible. No cal dir que a Llagostera, com en la major part de pobles i ciutats de Catalunya, hi hagué voluntaris i voluntàries suficients per predicar la paraula d'aquest nou dogma ideològic. No escatimaren hores i esforços per dedicar-se de ple a aquesta tasca, una tasca que segurament dugueren a terme imbuïts pel fals convenciment que estaven emparats per la veritat, la raó i una certa legitimitat, i amb una clara voluntat redemptorista cap a aquelles ànimes

esgarriades que havien actuat, política, religiosa i moralment, de manera impròpia i negligible —sempre segons les indicacions d'una campanya de propaganda implacable que no deixava res a l'atzar.

Val a dir, d'altra banda, que especialment en poblacions mitjanes i petites, on els agents d'aquesta nova creuada enculturativa eren proporcionalment minoritaris en relació al conjunt de la ciutadania —fet que no vol dir que no tinguessin capacitat d'influència i de posar en marxa una dinàmica de control social més o menys efectiva— es podien confondre entre el nou entramat institucional, un entramat institucional que basculava entre l'àmbit civil i l'àmbit religiós, fins al punt que ambdós àmbits acabaren identificant-se en una mena d'estructura bicèfala que esdevingué la garantia més plena i evident que cada grup generacional estava ocupat en funció del que es dictava des del dogma ideològic imperant i monolític que havia de regir, durant alguns anys, els designis de la vida econòmica, social, cultural i religiosa de la gent de Llagostera.

L'estructura de la secció local de la *Falange* responia als objectius integradors —òbviament sempre en funció dels seus interessos— i d'adoctrinament que s'havia marcat l'organització. Les generacions més joves foren, com és natural, un dels seus objectius prioritaris. D'una banda el *Frente de Juventudes*, i per l'altra la *Sección Femenina*, tingueren el monopoli pràcticament absolut dels espais de sociabilitat dels nois i noies de les dècades dels anys quaranta i cinquanta del segle XX. Tant el *Frente de*

AMLLA. Fons Concepció i Josefa Artigas, reg. 654 (Autor desconegut)

Retrat de grup de membres de la junta local de la Falange Española davant la seu local de l'Agrícola.

Juventudes com la *Sección Femenina*, venien a ser els instruments mitjançant els quals l'organització s'havia de nodrir de nous quadres, membres i efectius. En certa manera, venien a ser els pilars de què es nodria la *Falange* per cuidar i preparar per a l'arena pública els seus cadells de cara a un futur que s'albirava relativament pròxim i prometedor. Val a dir, per tant, que de la *Falange*

n'haurien de sortir nombrosos dirigents polítics, així com l'organització dels sindicats verticals.

A la cantonada dels carrers dels Consellers i del Comte Guifré hi hagué el primer quarter de la Falange a Llagostera. Aquest primer quarter va estar emplaçat, temporalment, als locals de l'antiga cooperativa La

AMLLA. Fons l'Abans. (Autor desconegut)

Missa de campmanya durant un campament a Calella per a joves de Falange, l'estiu de 1942.

Regeneradora. Poc temps després, mentre que el centre administratiu de referència d'aquesta organització política es va establir, ja permanentment, a l'edifici de l'Agrícola –a la plaça Catalunya–, el quarter definitiu es va situar a l'antic local de la penya La Nau, una entitat que tingué el centre neuràlgic al carrer Fivaller uns anys abans.

L'estructura de la *Falange* a la vila, clarament jerarquitzada, tenia la seva figura més preeminent en el seu cap, el cap de la *Falange*, que era l'element aglutinador que donava vida a aquesta organització política amb voluntat essencialment adoctrinadora. Durant un cert temps, especialment els primers temps de la postguerra, la figura de l'alcalde i el cap de la *Falange* podien

Grup de noies de la Secció femenina al campament d'Aiguafreda.

AMLLA. Fons Concepció i Josefa Artigas, reg. 651 (Autor desconegut)

arribar a ser una mateixa cosa, un recurs que responia a la necessitat de procurar-se favors i influència política de cara a la gestió municipal. Però passat un cert temps, l'alcalde representava més estrictament el poder municipal, i el cap de la *Falange* se centrava més en la seva missió política i doctrinal. Enric Vilallonga, conegut popularment com el Grec, Francisco Barceló i Ricard Presas Cunillera foren algunes de les persones

que varen estar al vèrtex de l'estructura de la *Falange*. Aquest últim va iniciar-se de jovenet a la *Falange*, poc després d'acabada la Guerra Civil i, a poc a poc, va anar escalant llocs i responsabilitats en la jerarquia de l'organització, de manera que s'hi identificà plenament fins que finalment esdevingué alcalde de Llagostera el 28 de setembre de l'any 1960. També hi havia homes vinculats com ara Josep i Narcís Barceló. Pel que fa a les dones, les germanes Artigas –Pepita i Conxita– hi estigueren implicades i foren unes de les impulsores més visibles de la *Sección Femenina*. Al costat d'aquestes hi havia dones com per exemple Manuela Izquierdo, Nuri Barceló i Mercè Castelló.

Separant completament els nois de les noies, tant els uns com els altres entraven a formar part i a desenvolupar activament els principals objectius que la *Falange* ja s'havia fixat feia anys. Pel que fa als nois, per exemple, aquests es dividien en tres seccions ben diferenciades. D'entrada hi havia els més petits, que eren coneguts amb el nom dels *pelayos*. Seguidament, cap als 10 anys i fins als 15 o 16 es trobaven els anomenats *flechas*. Per sobre d'aquests darrers hi havia els *cadetes*, els més grans dels joves, i que per a la *Falange* ja eren considerats com a adults.

A un nombre significatiu de jovenets de la vila se'ls va fer arribar una mena d'imprès que no era res més que una sol·licitud. Cada individu hi havia de posar el seu nom escrit a mà. Aquest imprès venia a dir: "*XXXX Solicita ingresar a la Falange comprometiéndose...*". Més d'un que s'havia negat a signar-lo i a entregar-lo a l'organització va rebre un càstig o una reprimenda. Com a exemple, a

un jove de la vila que va manifestar la seva negativa a la sol·licitud, li varen tallar els cabells, de manera que el varen rapar i li varen deixar el cabell ben arranat.

Amb tot però, n'hi hagué molts que no tingueren problema en signar aquesta sol·licitud i en implicar-s'hi amb més o menys intensitat i compromís. El local que al carrer Fivaller feia uns anys que havia estat la seu de l'entitat la penya La Nau, durant els primers anys de la postguerra esdevingué el centre neuràlgic de trobada per tots aquests joves compromesos amb l'organització falangista.

Amb una regularitat setmanal, tots els membres joves de la *Falange* —en referència exclusiva als nois— havien de fer la instrucció, tot un seguit d'exercicis pràctics propis de les tropes de qualsevol exèrcit. A més a més, també rebien unes comunicacions per escrit al domicili on vivien. En virtut d'aquestes comunicacions, s'havien de presentar cada diumenge al matí a la plaça Catalunya, ben bé al davant de la seu de l'organització. Concentrats i en formació seguint uns models essencialment militars, les centúries de joves falangistes formaven i desfilaven pels carrers de la vila fins que arribaven a prop de l'edifici de l'església. Amb gran seriositat i diligència, tots aquells nois seguien les evolucions del mossèn. Un cop acabada la missa, la desfilada que oferien els membres de la *Falange* esdevenia un clar reclam i una mostra d'ostentació d'aquesta organització que així es feia visible als ulls dels llagosterencs.

En altres ocasions, amb motiu de celebracions religioses assenyalades que tenien una clara repercussió po-

pular i amb certa presència al carrer, era habitual que una esquadra de gastadors del *Frente de Juventudes* fes guàrdia d'honor entorn o bé del tàlem o bé de la màxima jerarquia eclesiàstica de la població. Es feia doncs, un seguici d'allò més solemne i amb una gran presència escènica.

Pel que fa a les noies de la *Sección Femenina*, solien trobar-se els dijous a la tarda al primer pis de l'edifici de l'Agrícola de la plaça Catalunya, la seu de la Falange. Per a la major part de les noies que s'hi congregaven setmanalment, allò era l'excusa perfecta per disfrutar i divertir-se d'allò més bé. Com que se'ls organitzaven activitats diverses, per a la majoria aquelles jovenetes el propòsit d'aquelles trobades responia més a la necessitat de jugar i distreure's que no pas a un mòbil amb connotacions polítiques.

Setmanalment es trobaven a l'Agrícola a l'entorn d'una trentena de jovenetes d'entre 10 a 15 anys d'edat. Allà unes senyoretes els programaven activitats tan diverses com ara la de cantar, cosir, el ballet, o fins i tot la de jugar a tennis de taula. Com que hi anaven a la tarda, generalment se solia aprofitar perquè aquelles jovenetes que assistien a l'Agrícola poguessin fer un bon berenar. De retruc, tant les senyoretes com les jovenetes es dedicaven, també, a confeccionar unes cistelles per als nadons de la vila que acabaven de néixer —especialment per a aquelles famílies amb una situació econòmica més aviat precària—, de manera que s'hi posava robeta per a les criatures, i tot un seguit de paquetets i paperines que contenien llet i algun altre producte, sempre pensat per als petits.

Però la veritat és que l'estímul més important per a aquelles jovenetes que formaven part de la *Secció Femenina* era que la *Falange* els brindava l'oportunitat de fer activitats artístiques i esportives que d'altra manera, i en aquells moments, potser no haurien pogut fer, o almenys amb la repercussió amb què ho feren. Com que a les dependències de l'Agrícola hi havia material sobrat per fer qualsevol de les activitats escollides –fet que volia dir que no s'havia de portar absolutament res de casa–, més facilitats ja no es podien posar. Cal tenir en compte que, en una època en que se sortia poc de la vila, aquestes jovenetes, a través de l'organització falangista, feien actuacions de ballet de cara al públic de Llagostera, però també tenien l'ocasió de fer representacions més enllà de la vila, de manera que havien anat, entre d'altres indrets, fins a Cassà de la Selva o fins a Girona. I el mateix passava amb el tennis de taula, ja que per exemple a la ciutat de Girona hi havien anat a jugar amb la secció d'aquesta modalitat esportiva que pertanyia al Grup Excursionista i Esportiu Gironí (GEIEG).

Una de les activitats que s'oferiren tant a nois com a noies de la *Falange*, però sempre per separat –tal com era considerat moralment correcte en aquells temps–, era que podien tenir el privilegi de prendre part en els campaments que s'organitzaven cada estiu a poblacions com ara Sant Feliu de Guíxols, Calella de Palafrugell, o també Aiguafreda, entre d'altres. En aquests campaments, els joves estaven immersos durant uns dies en un món del tot particular. Així, mentre que al matí es feien múltiples exercicis de gimnàstica i tot seguit tothom s'anava a banyar a la platja, a la tarda no hi faltaven les inevitables sessions teòriques, que tenien com a propòsit

inculcar el gloriós *espíritu nacional*. Per a aquests nois i noies, els campaments eren considerats com un premi al seu compromís i a la seva entrega al *Frente de Juventudes* o a la *Sección Femenina*.

Tot aquest aparell ideològic i de propaganda es va dur a la pràctica de manera diligent i entusiasta per part de certes iniciatives individuals, almenys en el cas de Llagostera. Malgrat tot, conforme passava el temps la seva intensitat anava minvant. Es podria dir que, en conjunt, pel que fa a l'adoctrinament, la secció local va fer el que havia de fer, però sense excel·lir extraordinàriament en el seu propòsit. El mèrit de l'evolució discontinua d'aquest fenomen cal dirigir-lo al fet que, malgrat tot, el teixit social de la vila, si bé en un primer moment havia assimilat per bé o per mal aquella nova situació, la veritat és que el discurs polític de la *Falange* mai va acabar d'arrelar ni de filtrar-s'hi de manera convincent ni efectiva, és a dir, majorment la gent no hi estava abonada. Dit d'una altra manera, aquesta proposta ideològica imposada no va germinar mai de manera massiva ni generalitzada.

S'ha de tenir en compte però, que aquesta evolució va ser conseqüència directa del fet que, progressivament, la pressió política de les autoritats centrals del règim franquista no era la mateixa l'any 1940 que l'any 1950, de manera que a mesura que la postguerra avançava, la capacitat d'intervencionisme ideològic i doctrinal va minvar, de manera que aquells que havien de ser captats per la causa ja havien pres el seu determini i ja s'havien convertit en membres d'aquesta creuada nacional. Alguns acabarien tenint responsabilitats polítiques o un cert pes

en l'estructura institucional, però el gruix social de la vila va acabar per desentendre's completament d'una iniciativa amb la qual no s'hi havia identificat mai. La por, les aparences, i el "què diran?" van arribar a doblegar certes actituds i comportaments, però no arribaren a convèncer de manera decisiva ni satisfactòria.

En honor a la veritat però, també s'ha de deixar constància que, malgrat tot, hi hagué famílies del poble que, per damunt d'aparences, por i altres condicionants, mai varen estar vinculades ni identificades amb la *Falange* ni cap de les activitats promogudes per aquesta. Simplement en quedaren al marge, com aquell que espera que passi una febrada.

No s'ha d'oblidar tanmateix que, més enllà de la seva dimensió purament ideològica i doctrinal, la capacitat intimidatòria i repressora de l'organització falangista va tenir una incidència a la vila que malauradament és molt difícil mesurar i quantificar. Amb tot, es varen viure i presenciar experiències vexatòries dirigides contra persones que no combregaven amb les indicacions de la *Falange* o d'alguns dels seus dirigents o membres d'acció.

Com ja s'ha dit amb anterioritat, hi hagué joves que es negaren a participar de les activitats de la *Falange* atès que se'ls feia signar una sol·licitud en què cada individu formalitzava, tot demanant-lo, el seu ingrés a l'organització. Val a dir que aquest procés s'emmarcava en un context en el qual l'individu patia una indefensió total, de manera que era pressionat per tal que ingressés a la *Falange*. Es pot dir que la frontera entre la voluntarietat i l'obligatorietat quedava completament difosa i esvaï-

da. Doncs bé, el primer lustre de postguerra, un jove de Ridaura s'hi va negar en rodó. Al preguntar-li el perquè d'aquella negativa, va contestar literalment i de manera ingènua: "*El meu pare m'ha dit que encara es pot girar la truita!*", fent referència a la situació general de la política del país.

Un dels joves que finalment s'havia vist forçat a ingressar-hi, malgrat que inicialment també s'hi havia negat, aquell dia va poder veure com aquest jove de Ridaura els contestava d'aquella manera tan irreverent. En aquells moments estava fent una guàrdia a les immediacions del local del carrer Fivaller quan de sobte va presenciar un espectacle vergonyós i degradant. Va sentir com li deien que anés a buscar el seu pare i que es presentés a les mateixes dependències amb caràcter immediat. Quan va arribar, aquell home es va presentar i un cop identificat va rebre de valent. El varen colpejar a base de bé. Com explica el testimoni presencial que ho va veure:

"Jo hi era. Feia guàrdia i havia de dir aquelles coses que ens feien dir. Vaig dir a qui corresponia: 'Hi ha un senyor que el vol veure'; 'Ah, que passi, que passi..., Què vol senyor?'; 'Oh, és que m'han donat això'; 'Uum!, Vostè és aquell de la truita!'... li va cardar un gec, oohh!, Veient que picava un home gran, a mi em va venir pell de gallina. El carrer no estava enquitranat, i me'n recordo perquè li va fotre una cossa al cul, perquè aquell fotia un peu molt gros, i aquell home, amb l'armilla ben empastifada, amb la pols que hi havia al carrer..., era a can Meri i encara s'anava girant d'espantat. Hòstia, abans era terrible, eh..., terrible. Ens varen acollonir, eh!"

Tal com ell mateix segueix explicant:

“Per qualsevol cosa et podien fotre un gec d’hòsties. Un dia, ja posteriorment, jo mateix vaig dir-ho a un sergent de la Guàrdia Civil: ‘Si fèieu un control, si deies bon dia et fotien una hòstia perquè deies bon dia, i si no ho deies perquè no ho havies dit’, i ell va dir: ‘Bueno, això s’ha acabat, eh senyor’; ‘D’acord, s’ha acabat, vostès són uns altres, però la intenció de que són guàrdies civils no s’ha acabat eh?’..., no m’ha mirat mai més, ni em saluda. Aquests que fotien les garrotades feien la feina bruta, anaven a davant i espantaven tot un poble, eren gent forastera, guàrdies civils. La Falange era un partit que en aquell temps dominava els altres”.

En darrera instància, alguns dels màxims responsables de la secció local de la *Falange* de Llagostera, els caps més visibles, si bé no eren els que havien comès accions violentes, tot sembla indicar que podien haver estat els responsables de delacions i denúncies contra persones de la mateixa població que patiren tortures, represàlies i empresonament com a conseqüència d’actuacions i posicionaments ideològics i polítics durant els anys de la Segona República i de la Guerra Civil. Algunes d’aquestes persones assenyalades amb el dit i proscrites a l’arena pública finalment serien executades.

Cal tenir en compte que la capacitat d’influència de la secció local de la *Falange* a la vila, en els termes que s’ha explicat fins ara, va tenir força i presència fins a l’entorn dels anys 1943 o 1944 com a molt tard. Més enllà, a poc a poc aquesta presència ideològica, per bé que no va

desaparèixer, va tendir a desinflar-se i esmoreir-se, de manera que ja no tindria mai més la incidència pública que havia aconseguit assolir en aquells primers anys de postguerra.

Per contra, i reprenent el fil de la missió ideològica i adoctrinadora, el conjunt poblacional, de manera simultània a l’ofensiva política dels quadres de la *Falange*, va haver de patir una nova ofensiva, la de l’estament eclesiàstic, el qual havia sortit reforçat amb el règim franquista.

Després de la Guerra Civil, l’Església va tornar a tenir un protagonisme cabdal en la vida social de la població de Llagostera. Es va recuperar la tradició que havia imperat en temps pretèrits, en èpoques en què la tradició religiosa havia influït en múltiples aspectes de la vida quotidiana. Novament doncs, es tractava d’una societat hiperritualitzada en què el procés enculturatiu també estava identificat amb un matís fonamentalment religiós que es basava i fonamentava en el credo catòlic. Un dels focus evangelitzadors essencials que permetien l’accés al teixit social va ser Acció Catòlica.

L’Acció Catòlica era un moviment que havia estat impulsat i estructurat pel papa Pius XI, amb la intenció de cristianitzar la joventut. A Catalunya aquesta idea havia cristal·litzat amb la Federació de Joves Cristians de Catalunya, anomenats també feiocistes. Però les joventuts d’Acció Catòlica de tipus nacional ja existien a la resta de l’Estat espanyol amb la finalitat de mobilitzar els laics a

intervenir en la vida social. Quan es va acabar la Guerra Civil 1936-1939, no es va permetre que a Catalunya els fejecistes continuessin les seves activitats, de manera que es van haver d'incorporar a aquest gran moviment nacional de forta identificació amb l'aparell de l'Estat. Aquesta estreta relació entre jerarquia religiosa i política va fer que Acció Catòlica entrés plenament dins de la voluntat ideològica del règim coneguda com a nacional-catolicisme.

Les bases d'Acció Catòlica de les diverses poblacions de l'Estat rebien les informacions de les jerarquies del moviment, de manera que els dirigents locals podien veure's obligats a anar a Santiago de Compostel·la per reafirmar el seu apostolat a favor d'una vida cristiana. Era la peregrinació dels joves d'Acció Catòlica. Però aquesta no era l'única estratègia cohesionadora del moviment. Una altra, per exemple, l'havia impulsat el bisbe Vicente Enrique Tarancón, que era partidari que els diversos representants de les professions liberals fessin el seu apostolat al lloc de treball, com els mestres a les escoles o bé els metges als hospitals. Fins i tot els funcionaris l'havien de posar en pràctica en l'àmbit de l'administració. Des de diversos sectors del moviment, doncs, s'insistia que gent d'Acció Catòlica, en funció de les possibilitats i estratègies de cada context local, entressin a l'administració pública; és a dir, calia entrar als ajuntaments, a les diputacions, als consells nacionals, a les cambres de comerç o als governs civils. Val a dir que, a partir del moment en què algun membre del moviment passava a gestionar els afers públics des d'alguna d'aquestes institucions públiques, podia renunciar al càrrec que el vinculava a l'Acció Catòlica.

AMLLA. Fons l'Abans (Autor desconegut)

Grup de joves amb la bandera d'Acció Catòlica a les escales de l'església de Sant Feliu, els anys 1940.

Per tal de fomentar l'apostolat i l'acostament de les generacions més joves a les pràctiques religioses a l'entorn de la parròquia, l'Acció Catòlica de Llagostera tingué el seu protagonisme i la seva presència. A la vila, l'Acció Catòlica estigué formada i representava estrictament per dones. Essencialment, un dels centres religiosos que es dedicava a la captació de jovenetes per formar part de la missió evangelitzadora de l'Acció Catòlica era el col·legi de les germanes Carmelites. Davant d'una proposta d'alguna de les responsables de l'escola, un nombre d'unes quinze noies que podien tenir tretze o catorze anys passaven durant un cert temps a formar part d'aquesta organització.

Solien tenir el centre de trobada a la rectoria, que dirigia la presidenta, Pepita Artigas, amb l'ajuda d'algunes col·laboradores també compromeses amb el mateix objectiu. En realitat però, el paper d'aquesta agrupació local d'Acció Catòlica era fer-se visible, mitjançant l'organització de tot un seguit d'activitats diverses, especialment en aquelles dates puntuals en què el calendari religiós ho afavoria. La celebració de la Setmana de la Jove, o de la Novena de la Puríssima, uns dies abans del 8 de desembre de cada any, era un dels períodes en què es preparaven actes als quals acudien entusiàsticament totes les joves que formaven part d'Acció Catòlica. Inspirant-se en la tradició dels cercles d'estudis, que en sessions diferents se centraven en la reflexió sobre temes específics que es relacionaven amb l'univers religiós, les noies assistien a xerrades i a conferències que, impartides cadascuna per una autoritat en la matèria, solien esdevenir motiu de conversa entre elles.

Pel que fa als nois, començaven a col·laborar amb Acció Catòlica en funció de la relació que tinguessin amb la parròquia. La Primera Comunió, i sobretot la Comunió Solemne, acabaven constituint una altra de les portes d'entrada a participar en les activitats d'aquesta organització amb voluntat evangelitzadora. Gràcies a l'empenta de diferents vicaris que van passar en aquella època per la vila, els nois, com sempre separats de les noies, tenien el local de reunió a can Sàbat –també conegut com a can Fonalleres–, al carrer de Santa Anna. Allà es reunien setmanalment prop d'una trentena de joves, que comentaven aspectes diversos sobre l'univers de l'Església i de les pràctiques dels fidels. Així mateix, s'escollien els que haurien de dedicar-se a fer de catequistes amb els

nens més petits i encarregar-se d'organitzar-los altres activitats.

Una de les activitats recordades i que ha tingut una certa transcendència entre aquells que la varen poder fruir tingué lloc a començament de la dècada dels anys cinquanta. Alguns dels nois que seguien freqüentant les dependències de can Sàbat, i per tant que estaven compromesos amb les propostes lúdicoeducatives que des d'allà se'ls oferien, tingueren l'ocasió de participar en una trobada d'aspirants d'Acció Catòlica dirigida a joves interessats d'arreu de Catalunya que s'organitzà al monestir de Montserrat.

Acompanyats per un parell de col·laboradores de l'organització local llagosterenca i pel seminarista Joan Sagué, hi varen fer estada durant tres dies. A banda de participar en els diferents actes religiosos que s'havien programat per a l'ocasió, aquells joves també varen fer algunes excursions per aquelles contrades. L'ensenyança i la reflexió religioses al costat del lleure i l'esbarjo esdevenia, de nou, l'estratègia primordial dels dirigents d'Acció Catòlica per acostar-se a una joventut que percebia, en tot aquell conjunt d'iniciatives i propostes, una de les poques possibilitats de poder satisfer algunes de les inquietuds pròpies de l'edat.

Entre les figures amb què comptava aquesta organització evangelitzadora cal destacar a la seva presidenta, la senyora Pepita Artigas. D'edats diverses i amb nivells d'implicació dispars, entre senyores i noies, a l'entorn d'Acció Catòlica s'hi congregaren, entre d'altres: Conxita Culí, Ma Rosa Albertí, Paquita Puig, Montserrat Plensa,

Teresa Casadevall, Conxita Artigas, Anna Ma Raset, Ma Teresa Pujol, Lola Lloveras, Quimeta Rissech, Roser Pagès, Quimeta Vilanova, Ma Dolors Llinós, Victòria Casadevall, Montserrat Soler, Fina Bancells, Montserrat Coris i Fina Altarriba.

Entre els homes, una de les figures més compromeses des de sempre fou el senyor Jordi Casadevall. Així mateix, entre el jovent –abastant també edats més aviat diverses–, es pot fer referència a alguns d'aquells que s'implicaren en la dinàmica de l'organització religiosa llagosterenca: Perfecte Moll, Jaume Moll, Jordi Solés, Joan Llenas, Antoni Soler, Pere Sais, Lluís Saurí, Joan Casas, Josep Badia, Benet Mayol, Santiago Vila, Florenci Clara, Miquel Tarrés i Robert Soler.

Amb tot aquest rerefons ideològic i propagandístic en alça, la dinàmica de la gestió política del municipi, com és de suposar, també experimentaria canvis substancials en relació al model de gestió que havia predominat en el transcurs de la dècada precedent. Amb la victòria de les tropes nacionals en el context de la Guerra Civil, la transformació interna de la màxima institució del poble, el consistori municipal, fou notable.

D'entrada, la implantació del règim polític franquista va canviar radicalment les regles del joc i les correlacions de forces. Així, s'iniciava un nou període en el qual el nomenament de l'alcalde requeria en el governador civil de la província de Girona, a proposta directa de l'inspector de la *Jefatura Provincial del Movimiento*.

Aquests nomenaments tenien un caràcter indefinit. Només que fos atesa una denúncia per les autoritats de la dictadura franquista, o la petició de dimissió signada pel mateix alcalde, sempre que aquesta fos acceptada, podien posar fi al mandat de la màxima autoritat del municipi.

Des del mes de febrer del 1939 i durant els primers anys de postguerra, Climent Casanovas Ballell (del 5 al 8 de febrer del 1939 i del 2 de març al 15 d'octubre del 1946), Joan Prats de Mata Perramon, Joaquim Navarro Rebullida, Narcís Gurnés Viñolas i Joaquim Iglesias Oller, foren els alcaldes que es posaren al capdavant de la institució municipal. Tanmateix, el mandat de Leandre Calm Figueras, que va tenir lloc entre el 1946 i el 1954, va esdevenir un període caracteritzat per la realització de diverses obres que s'havien de convertir en infraestructures molt útils per al poble. Un dels elements que contribuï a fer realitat alguns d'aquests projectes vitals i transcendents pel conjunt de la vila fou l'amistat que Leandre Calm tenia amb Luís Mazo Mendo, governador civil de la província de Girona en aquells anys.

L'elecció dels regidors, que havien d'exercir el càrrec durant uns sis anys, provenia teòricament i equitativament de tres àmbits socials: el terç familiar, del qual sortien uns representants elegits per certs caps de família dels pobles; el terç sindical, òrgan des del qual es proposava el nombre de membres que els corresponia i que eren designats de manera clarament exclusiva, i el terç corporatiu, del qual els elegits amb anterioritat votaven el nombre de regidors que faltaven de la llista que proposava l'organització empresarial.

AMLLA. Fons Ajuntament de Llagostera, reg. 520 (Autor desconegut)

Aniversari de la Liberación i inauguració de l'abastament de les aigües. El governador civil Luís Mazo Mendo, el bisbe de Girona Josep Cartanyà, l'alcalde Leandre Calm i altres autoritats al passeig Pompeu Fabra, 3 de febrer de 1954.

La dinàmica interna i l'organització que caracteritzava als ajuntaments de la dècada dels anys quaranta del segle passat mereix, certament, una atenció per entendre com, les persones que tingueren la responsabilitat de la gestió municipal, afrontaren aquesta tasca que els situava en un lloc de privilegi, si més no institucional.

Val a dir, d'entrada, que a la ciutadania li era permesa l'assistència als plens que realitzava el consistori, almenys a partir de mitjan de la dècada dels anys quaranta. El cas és, però, que l'interès que despertava l'Ajuntament entre la ciutadania era pràcticament nul, ja que era difícil de veure-hi persones interessades pels afers que s'hi podien debatre. Copsant aquesta realitat i

aquest buit immens que es posava de manifest sessió rere sessió, i poc després d'haver estat nomenat alcalde, Leandre Calm va començar a moure els fils per tal que, almenys, el que es tractava i es debatia en aquelles sessions tingués una projecció pública.

Amb aquesta voluntat, va encarregar-se de buscar entre el jovent de la vila, un parell o tres d'individus que tinguessin la capacitat de tirar endavant el projecte d'una publicació local, el que acabaria essent la *Unión Deportiva Llagostense*. A més de qüestions relacionades amb l'esport, aquesta publicació havia de contenir també referències literàries, culturals, filosòfiques i polítiques, entre les quals hi figuraven les sessions plenàries del consistori municipal. Hi havia una intenció clara d'acostar-se a l'opinió pública del poble. Es pot dir que, en el context de la postguerra, aquesta fou la primera vegada que hi hagué una iniciativa d'aquestes característiques. Un dels responsables de la revista assistia com a públic a alguns dels plens de llavors, essent l'únic espectador.

Aquestes sessions plenàries es feien al primer pis de l'edifici de l'Ajuntament al despatx de l'alcalde. A més de l'alcalde i els regidors, l'altra figura important d'aquestes sessions era el secretari, d'entre els quals en aquella època hi hagué el senyor Gifre. Era l'encarregat de fer observacions en relació a certs aspectes legals o tècnics sobre afers que es poguessin plantejar en el transcurs de cada ple. La qüestió de les noves escoles, la construcció de les quals havia començat a la dècada dels anys trenta i que havia quedat interrompuda, fou un dels temes que s'havien exposat i debatut. La qüestió de les aigües, un altre projecte amb tradició a la vila i de gran interès, fou

també un focus de reflexió. En un altre ordre de coses, l'impuls de l'esport, especialment del futbol, i de les infraestructures associades a aquesta activitat, com ara el camp municipal d'esports, també centrà l'interès de les autoritats municipals durant l'alcaldia del senyor Calm.

Fins a l'any 1949 els plens se solien celebrar setmanalment. A partir de llavors, moment en què es comença a tenir constància de les actes de la comissió de govern, les actes de les sessions plenàries passen a tenir una periodicitat mensual —és a dir, cada tres o quatre setmanes. Realment la necessitat de celebrar els plens era relativa. Dins l'estructura de la gestió municipal durant la postguerra, la figura de l'alcalde era la que portava la veu cantant, és a dir, era qui manava. Atès que manava, no tenia perquè consultar certes coses. El paper dels regidors doncs, podia acabar esdevenint més aviat simbòlic i de poc pes polític. Generalment es limitaven a ratificar les decisions preses per l'alcalde, ratificació que esdevenia un simple tràmit sense gaire transcendència.

Per regla general, bona part de les decisions havien quedat endegades i cuinades una mica abans de cada ple, ja que els membres de la comissió de govern, formada per l'alcalde i els dos tinents d'alcalde, es reunien al despatx de la màxima autoritat municipal.

Si hi havia tibantors entre els càrrecs polítics de l'Ajuntament de Llagostera, aquestes solien venir provocades més aviat per qüestions de tipus personal que no pas de caire polític. En termes polítics les diferències eren més aviat relatives. Al començament de la segona meitat de la dècada dels anys quaranta, quan Leandre Calm

fou designat alcalde de la vila, al consistori municipal tant hi havia gent d'ascendència falangista com d'altra d'ascendència carlina. Si bé hi havia aspectes intransferibles i genuïns que cadascun dels dos sectors polítics reclamava com a propis des d'una òptica ideològica, les qüestions polítiques sempre s'acabaven significants per un consens general que era del tot inqüestionable, amb uns tics inequívocament dirigistes i de signe marcadament autoritari.

Així com el senyor Prats i el senyor Navarro, ambdós alcaldes durant el primer lustre de la dècada de la postguerra, foren declaradament carlistes, es pot dir que el senyor Calm era franquista de tendència falangista. Malgrat la seva orientació política i el que representava, certes actituds i maneres de fer ofereixen alguns detalls que són importants de cara a la reflexió sobre aquest període. Per regla general, i sempre segons testimonis presencials, Leandre Calm feia els discursos al públic en general, és a dir, a la ciutadania, en llengua catalana. I a l'Ajuntament, les sessions plenàries també es feien en català. Els membres del consistori eren catalans i en el funcionament ordinari i quotidià sempre va prevaldre més el fet de ser del poble i català que no pas les qüestions que podien emanar del règim i de la política. Si en alguna sessió plenària hi assistia el governador civil la llengua vehicular automàticament era el castellà. Això solia passar amb motiu d'alguna inauguració o bé de la celebració, per exemple, de l'*Aniversario de la Liberación* —celebració protocolària i de caire festiu que es feia cada 3 de febrer—, convocatòries que solien requerir la presència d'autoritats supramunicipals.

A banda dels càrrecs polítics —que podien oscil·lar entre deu i dotze persones—, com a empleats de l'Ajuntament hi havia els que integraven la brigada d'obres, els que formaven la policia municipal, el sereno, i alguna persona encarregada de feines estrictament administratives.

En el transcurs dels anys cinquanta, aquesta estructura va tendir a mantenir-se i a evolucionar molt poc. És important destacar que l'Ajuntament en aquella època era un organisme que tenia uns recursos econòmics més aviat migrats i escassos. Això féu que la possibilitat de construir i facilitar serveis a la ciutadania se'n ressentís. Aquest llast, que fou endèmic durant els primers 20 anys de postguerra, va començar a canviar a partir de la dècada dels anys seixanta. Amb la designació del nou alcalde l'any 1960, el senyor Ricard Presas Cunillera —d'ascendència falangista—, una de les mesures que es prengueren per tal de posar fi a aquesta situació d'escassetat fou demanar formalment a Hisenda una revisió del cadastre, ja que havia quedat completament obsolet i desfasat. Gràcies a l'actualització del cadastre, cada vivenda va començar a pagar la contribució en termes del que en realitat li corresponia. Aquest fet propiciaria que el consistori es plantejés dotar a la vila de noves infraestructures i serveis de vital importància, com ara els nous claveguerams i l'asfaltatge d'alguns carrers.

L'arribada de la dècada dels anys seixanta va suposar per al consistori municipal un primer pas cap a la lenta recuperació i l'entrada a una nova fase de la gestió política del municipi. Si bé encara quedava molt camí

per recórrer, havien passat els anys més difícils i controvertits. De la mateixa manera, la ciutadania també experimentaria la seva pròpia evolució. Moltes famílies de la vila llagosterenca varen sofrir privacions i misèria, d'altres ho varen poder suportar millor, i també n'hi va haver que varen tenir la sort de sortir-ne ben parades. La vida quotidiana durant la postguerra, al llarg de les dècades dels anys cinquanta i seixanta, no deixa

de ser una mostra més de la capacitat de resistència, supervivència i adaptació de les persones davant les contingències que els deparen la incertesa i la vulnerabilitat, aspectes que vénen propiciats lògicament per la tendència a una inestabilitat endèmica pròpia de les institucions polítiques i econòmiques dels diferents països i llurs respectives correlacions de forces, sempre en variabilitat permanent.

TRAJECTÒRIES PERSONALS EN ANYS DE PENÚRIES

L'acabament de la Guerra Civil (1936-1939) i les seves conseqüències posteriors varen deixar una societat catalana fracturada i del tot incompleta. Si bé les proporcions i els percentatges són variables en funció de cada localitat, i fer-ne un recompte exhaustiu i sistematitzat podria esdevenir una línia de recerca suggestiva i apassionant, és incontrovertible el fet que en la major part de pobles i ciutats de Catalunya els efectius masculins varen disminuir de manera significativa.

Ja sigui pels homes que moriren al front de guerra, o pels que emprengueren el camí de l'exili –fet que no exclou que també l'emprenguessin dones i criatures–, o perquè majoritàriament, molts homes foren empresonats en centres penitenciaris o camps de treball, el cas és que la població masculina adulta va tendir a una disminució sensible. Circumstàncies adverses com aquestes feren que el paper de la dona en el si de l'àmbit familiar adquirís encara més centralitat i transcendència de la que tradicionalment havia gaudit fins llavors.

Històricament, en la societat rural de les nostres contrades, el paper de la dona sempre ha tingut un paper primordial. En el si dels veïnats de poblacions com ara Llagostera o d'altres de la mateixa comarca i província, la vida quotidiana en els masos sempre havia estat organitzada mitjançant un repartiment de tasques entre els membres d'ambdós sexes. A banda del fet que tradicionalment es tractava d'un model de família extensa –en el si de la qual s'hi podien trobar membres de fins a tres generacions–, el paper de la dona sempre fou primordial. A banda de la seva funció reproductiva, d'atenció als seus fills, i de l'organització de les diferents tasques

relacionades amb la llar familiar, calia sumar-li també tot un seguit de feines relacionades amb la subsistència econòmica del mas, com per exemple encarregar-se dels horts, tenir cura del bestiar, o anar a vendre a mercat, entre d'altres feines que poguessin arribar a fer les dones –enteses en termes genèrics.

Progressivament però aquesta tendència a la participació de la dona en l'àmbit laboral fou, a vila, decididament més variada i alhora, probablement intermitent. En funció de les necessitats i realitat de cada família, la dona esdevenia el puntal a la llar familiar, atès que per repartiment de rols l'home era l'encarregat de treballar fora de casa. Aquest fet li comportava tot un seguit de tasques inacabables que, a més, en casos d'unitats familiars humils, feia que la dona s'ocupés anant a fer feines per les cases amb més recursos econòmics, o bé anant a rentar la roba d'altri al riu. És a dir, que de feina no els en faltava pas.

Amb l'arribada de la cruenta postguerra, aquests equilibris es varen fracturar. Es varen modificar substancialment, especialment en aquelles llars familiars en què, per la circumstància que fos, la figura del pare de família havia desaparegut, temporalment o definitivament. En els casos de les famílies extenses dels veïnats era més fàcil posar remei a la situació, perquè tenien un major nombre d'efectius, i tenien assegurats, també, certs recursos per a la subsistència més immediata. Amb tot no hi ha dubte que van patir contrarietats notables. A vila en canvi, en els casos de les famílies nuclears humils i treballadores que depenien primordialment dels ingressos del cap de família, quan aquest era absent els casos de

vulnerabilitat, d'indefensió i de migradesa de recursos foren substancialment més significatius.⁷

No cal dir que en aquests casos, el paper de la dona va prendre un relleu i una dimensió més que notables. De cop i volta es convertí en el pal de paller de la família —de fet en molts casos ja s'hi havia convertit durant els anys de la guerra, especialment en aquelles famílies en què l'home havia estat mobilitzat o s'havia presentat voluntari al front. Amb les càrregues familiars directes dels infants, i d'altres també de directes o indirectes com ara els pares o els sogres, les dones humils i treballadores —sempre entès en termes genèrics— no tingueren cap més remei que defallir o fer front a l'adversitat.

Aquesta lluita contra la indefensió i la vulnerabilitat no ha estat gaire tractada ni analitzada de manera sistemàtica en el marc dels estudis sobre la postguerra. Amb una pressió psicològica tant inhumana com aberrant i fins i tot terrorífica —sense notícies del marit o amb noves a voltes més incertes i poc afalagadores—, les dones d'extracció humil i treballadora de la vila llagosterenca, igual que les de tantes i tantes viles, hagueren de sobreposar-se de manera més o menys decidida i ràpidament. Tenien boques per alimentar i avis per atendre.

⁷ Per bé que cal tenir present que aquesta vulnerabilitat i aquesta migradesa de recursos s'estengueren i es generalitzaren en el si de la vila llagosterenca independentment de si la figura del cap de família hi era o no. En els casos en què no hi era però, la situació de risc de caure en la marginalitat era molt major.

La seva quotidianitat es caracteritzà doncs per un treball incansable i constant. Ja ho havia estat fins llavors, però durant els anys de la postguerra la capacitat de sacrifici i de treball s'intensificà fins a límits que només les dones i els homes que ho varen viure ho saben o ho saben del cert. Malauradament moltes d'aquestes biografies restaran per sempre més en l'oblit i la ignorància de les generacions presents i futures, però encara estem en condicions d'oferir-ne i salvaguardar-ne una petita mostra.

Per damunt d'ideologies, d'aparells propagandístics, de sigles i de consignes, cal no oblidar que l'autèntica lluita d'aquells anys no es plantejà en termes polítics ni religiosos, sinó que aquesta es desplegué en el marc d'una quotidianitat que esdevingué el marc de referència bàsic de l'esforç i el sacrifici fins a límits desconeguts per salvaguardar la pròpia supervivència i, amb aquesta, la de les generacions més joves. En aquesta lluita diària i permanent, la llagosterenca d'extracció humil i treballadora fou l'autèntica protagonista, l'heroïna de la postguerra a la vila. Una heroïtat que, per molts anys que passin, difícilment li podrà ser reconeguda.

Les coses no foren fàcils per a una família monoparental de la vila formada per la mare vídua i tres filles. Llorenç Ferrer Mias va morir l'any 1939 a causa del tifus, de manera que la seva muller, Llorença Pujol Boera, es va quedar sola amb les seves tres filles, la Carme, la Montserrat i la Neus. En aquella època eren veïnes del carrer Sant Pere. La Llorença es va haver d'espavilar tant com va po-

der. Com que era una persona que sabia cosir la mar de bé, aquesta activitat sempre li reportaria alguns guanys i una primera base per al sosteniment econòmic familiar. Cosia, feia pedaços i feia mitja, ja que llavors era força habitual que la gent encarregués jerseis de llana a persones que els sabessin fer —per bé que també n’havien ensenyat a més d’una i a més de dues persones, les quals solien retribuir l’adquisició d’aquests coneixements amb espècies, perquè la veritat és que la major part no ho podien pagar amb diners ni que haguessin volgut.

Així mateix, Llorença Pujol també va obtenir recursos gràcies al fet que anava a cuidar un matrimoni ja gran que vivien en un mas del veïnat de Bruguera (i que en la infància més immediata de la Llorença havien estat la seva dida i el seu didot). Gràcies a aquesta ocupació obtenia encara més recursos per a la família. Hi anava pràcticament cada dia i s’hi solia estar a les tardes. Val a dir que cada trajecte fins al mas per a ella suposava caminar una hora, fet que significa que caminava un parell d’hores diàries només per anar i tornar del veïnat de Bruguera.

Amb el temps, i després de rebre’n l’oferiment per part d’una gent de Sant Feliu de Guíxols, es dedicà a recollir garrafes de llet dels masos pels quals passava al seu pas cap a vila i les portava fins a l’estació del carrilet, de manera que aquesta llet se n’anava cap al seu destí final. Una nova activitat que, sens dubte, inicialment li comportà ingressos extra. El cas és, però, que en adonar-se d’aquesta activitat, primer un veí, després una veïna, li varen començar a demanar si els podria vendre una mica d’aquella llet que transportava fins al carri-

let. Així, a poc a poc, va començar una feina que faria pràcticament sempre més, i que deixaria en herència a la seva filla gran la qual, al seu torn, acabaria per deixar el negoci. Progressivament doncs, la Llorença es va dedicar a comprar llet que revenia als veïns de la vila. Es convertí doncs, impulsada per la demanda creixent, en una intermediària. Ajudada per les seves tres filles, totes havien anat infinitat de vegades a repartir la llet a moltes cases de la vila, clients fidels i agraïts pel servei que se’ls prestava amb gran eficiència i capacitat de treball.

Val a dir que, en aquells anys, la família Ferrer Pujol no era l’única que es dedicava a la venda de llet. Així, mentre d’una banda hi havia gent de pagès que també en repartia entre la seva clientela, de l’altra hi havia famílies que, a vila mateix, tenien vaques i en venien a casa seva, de manera que la clientela els l’anava a buscar. Malgrat que en aquella època els recursos eren escassos, la llet de vaca era l’aliment primordial per a les criatures, especialment per quan deixaven de mamar. Aquest fet la convertia en una de les prioritats entre els articles de consum que adquirien les famílies de la població.

La Llorença es va acostumar a fer els viatges amb el seu carretó per tal de fer el trajecte més amè. Una vegada més, com a conseqüència de la demanda de les famílies que vivien en els diferents masos, va començar a fer de recadera informal per a aquestes famílies. Mai s’hi va dedicar seriosament, però gràcies al fet que els corresponia puntual i eficaçment, sempre li acabaven oferint algunes mongetes, patates, fruita o el que fos, de manera que tot ajudava per anar subsint i per anar vivint.

Una altra de les ocupacions d'aquesta família que vivia al carrer Sant Pere era procurar-se llenya per escalfar-se durant els mesos rigorosos de l'hivern. Solien anar a unes arbredes que hi havia als afores de la vila, en direcció a Caldes de Malavella. Com tants d'altres veïns, es procuraven feixos de llenya. Els carregaven des del pla fins a dalt del barri vell de la vila, pujant-la pacientment i amb esforç, amb la tenacitat necessària de les persones abocades a revelar-se contra les adversitats.

Fou així, doncs, que les filles de la Llorença, com d'altres noies i nois de la vila, varen créixer tot aprenent que tot recurs era poc i que calia saber administrar-se correctament, malbaratant el mínim possible o, més ben dit, sense malbaratar res de res. Així mateix, segons deia la Llorença, opinió que compartia molta gent en aquella època, sempre s'havien de tenir les mans ocupades, és a dir, permanentment s'havia de fer una cosa o altra. Ambdós principis els posaven en pràctica quotidianament. Així, per exemple, les tardes d'hivern, quan feia sol, les filles de la Llorença i d'altres de veïnes del carrer solien anar cap a casa dels Masnou, una casa que feia cantonada que era molt assolellada i que tenia una entrada molt gran. En cas que fes una mica de vent, sempre se'n podien resguardar gràcies al fet que a l'entrada de la casa dels Masnou s'hi estava a recés i la mar de bé. Totes les que s'hi aplegaven cosien —més d'una hi havia après a cosir amb una màquina que tenia la família Masnou—, feien mitja, el que fos, tothom estava feinejant una cosa o altra. Al mateix temps, aquelles persones que s'estaven un parell o tres d'horetes al sol, estalviaven la llenya que haurien necessitat per escalfar-se si s'haguessin quedat a les llars respectives. Diferents racons de la plaça de la

Llibertat, també assolellats habitualment, en dies serens, podien ser un altre punt de trobada per feinejar i, alhora, estalviar recursos. Així mentre àvies, mares i jovenetes treballaven i xerraven, els més petits podien jugar a la plaça sense cap por a ser molestats per res ni per ningú.

Aquesta capacitat de trobar-se i compartir feia que entre algunes de les persones del carrer es creés i es consolidés un sentiment autèntic de solidaritat i de cooperació. Així, per exemple, quan en una ocasió especial que es donava molt de tant en tant, una noia o una nena estrenaven un vestit, aquell fet tant trivial i sense transcendència avui dia, es convertia en un autèntic esdeveniment social. La nena en qüestió feia una mena de desfilada pel carrer, entre la improvisació i la tradició popular, que per a la protagonista principal tenia una importància suprema. Enumerar-les totes seria una tasca tant excessiva com inabastable en el marc d'aquest relat, però el que és digne de destacar és que les mostres d'ajuda mútua solien ser constants, formaven part de la manera de ser i d'actuar de la gent. No és que s'esforcessin per ser solidaris, simplement actuaven així, de manera completament natural.

Per molta solidaritat que hi hagués però, com és sabut s'havia de treballar de valent, i el cas és que a ca la Llorença no es descansava pas mai. Malgrat el reguitzell d'activitats exposades fins ara, encara se n'hi ha d'afegir una altra que es realitzava paral·lela i complementària a totes les altres. Per iniciativa d'un dels fusters de la vila, se li va proposar a la Llorença que s'encarregués d'avisar dels decessos a les cases de la vila, convidant a assistir a l'enterrament de la persona que havia mort.

La quantitat de carrers o sectors que havien de ser informats depenia del que decidia la família del difunt o de la difunta, però la Llorença tenia els tractes amb el fuster, que era l'encarregat de fabricar el bagul per a la persona que havia traspassat.

A casa de la família Amat Ruiz les coses tampoc foren fàcils en aquells primers anys de la postguerra. El senyor Vicens Amat Borrell havia estat vinculat, durant uns 25 anys, a la Cooperativa La Regeneradora. Els darrers temps n'havia exercit les funcions de secretari. Ell era de la quinta del 1918, de manera que no arribà a ser mobilitzat, i juntament amb d'altres homes que havien nascut igual que ell va optar per marxar cap a l'exili, a l'Estat francès, país on s'hi estaria cap a tres anys; tres llargs anys que per a la seva muller, Pilar Ruiz Perpinyà, llurs fills i filla i l'àvia materna, la senyora Benita Perpinyà —que s'estava amb ells—, serien extremadament penosos i difícils de passar. Pilar Ruiz, juntament amb la seva descendència i la seva mare, vivien al carrer de les Donzelles. L'escassetat i la penúria marcaren la situació familiar, fins al punt que en aquella casa del carrer de les Donzelles s'hi arribés a passar gana.

Tal fou la desesperació que, en una ocasió, davant de la negativa d'una gent de pagès a vendre'ls alguns naps per menjar, de tornada cap a casa, i envaïts per la desesperació i la gana, en varen agafar alguns i se'ls varen emportar sense més ni més. L'instint de la supervivència aflorava en una situació límit que era del tot desconcertant.

Família Amat Ruiz, amb els fills Lluís, Ferran, Josep, Narcís i Teresa i l'avi Vicenç Amat l'any 1949. Arxiu familiar

Però dintre de tot, la seva situació encara no era ni de les pitjors ni de les més desesperades de la vila. Gràcies al fet que els oncles de Sant Medir, germans del pare, tenien botiga, algunes penalitats varen ser subsanades per la decidida ajuda que els proporcionaren en aquells anys de l'absència del pare. Tanmateix però, és obvi que el suport d'aquells familiars no era suficient per fer front a les necessitats que es presentaven avui sí i demà també. Fou així doncs, que la senyora Ruiz es va dedicar a anar a fer feines per les cases. Un dels llocs on havia anat a fregar era a casa del senyor Pascual. Arran d'aquesta relació, i com que tota ajuda era benvinguda, la seva filla Teresa Amat, durant un cert temps, guardava els diumenges la nena petita també dels senyors Pascual.

La senyora Ruiz, ja de joveneta, havia après a cosir. Sabia fer pantalons i havia treballat de sastressa. Per bé que aquella activitat sempre li reportaria alguns recursos, la situació en què es va trobar a l'any 1939 va provocar que aquests fossin del tot insuficients. La senyora Benita, al seu torn també ajudava amb tot el que podia. A banda de ser una ajuda permanent a l'hora de cuidar les criatures, la seva especialitat era fer mitja, de manera que es dedicava a fer jerseis a persones que n'hi encarregaven. Igual que en el cas de la família Ferrer Pujol, cobrava aquests jerseis amb espècies, per exemple amb un quilogram de fesols. De la mateixa manera que en feia, també n'havia ensenyat a fer. Això també li reportava algun ingrés en espècies extra, que sempre era benvingut i apreciat.

Les ajudes, a voltes del tot imprevisibles i alhora inesperades, fins i tot vingueren de la banda del germà de

la Pilar Ruiz. Com que es tractava d'una persona molt enginyosa i era un autèntic manetes, va fer les delícies dels seus nebots amb unes espartenyas que havia fabricat ell sol. Es tractava d'un calçat amb una sola de fusta tallada a peces que estaven enganxades amb uns ferros molt petits, de manera que amb això el que s'aconseguia era que aquella sola s'adaptés a la forma del peu i, per tant, no hi hagués cap risc de deformar-lo o malmetre'l. Complementàriament, la senyora Ruiz feia la part de sobre amb roba, a partir de retalls que podia obtenir d'una modista o d'algun sastre. Quan arribava l'hivern, aquestes espartenyas es forraven amb pell de conill, fet que havia comportat en més d'una ocasió que la Teresa i els seus germans anessin pel carrer Donzelles a veure si els veïns tenien pells de conill –ja que llavors hi havia gent que tenia conills engabiats a casa seva mateix, especialment aquells que tenien una mica d'hort. Lògicament, la recol·lecta de pells implicava que aquestes s'havien de tractar per tal que no fes cap tipus de fortor. Es clavaven les pells en unes fustes, s'hi feien aplicacions de sal i de cendra, i les deixaven assecar del tot. Un cop tractades, ja estaven a punt per ser utilitzades per formar part d'aquelles espartenyas casolanes que tingueren un cert èxit, ja que tot sigui dit de passada, en varen arribar a vendre algunes a persones que s'hi varen mostrar interessades.

I així, passant d'una manera o altra, treballant a més no poder, arribà el dia de santa Llúcia de l'any 1941. Aquell dia, el 13 de desembre, el pare va tornar a casa després d'aquella absència forçada en què tan se l'havia trobat a faltar. Progressivament va haver d'adaptar-se a la nova situació en què vivien tant el conjunt del país com el po-

ble llagosterenc. Atès que molts anys abans havia après a fer carracs, aquests coneixements i la seva destresa en aquesta activitat li permeteren sortir del pas. A poc a poc, l'entrada de més recursos a la llar familiar en milloraren substancialment la situació econòmica. Encara haurien de passar un parell d'anys ben bons però, perquè l'estabilitat d'aquesta fos plena. Com que el senyor Amat sabia de números i de lletra, com es deia en aquell temps, fou una de les persones escollides per treballar en el padró de la vila l'any 1945. Fou requerit per l'Ajuntament per encarregar-se d'omplir els fulls d'empadronament, de manera que aquella tasca li va suposar entrar a treballar al consistori municipal, de manera que hi treballà uns anys. A banda de la qüestió de l'empadronament, s'encarregà també dels fulls de racionament, entre d'altres tasques.

Tanmateix però, i tenint en compte que la situació més difícil ja havia passat, la cosa no estava per fer gaires escarafalls. Una qüestió que exemplifica vivament aquest fet és que la filla del matrimoni Amat Ruiz no va poder estudiar fins on hauria volgut. Ja a la segona meitat de la dècada dels anys quaranta, quan tenia divuit anys, Teresa Amat va prendre el determini de seguir estudiant. Malgrat que llavors ja treballava, la seva capacitat de sacrifici no era poca. Als vespres se n'anava cap a casa del senyor Celades per tal de preparar-se millor i de no perdre el fil del que havia après fins aquells moments. Aquelles classes foren profitoses, havia arribat fins al tercer de Batxiller, però el senyor Celades li va dir sense embuts: *"Si et vols examinar has de deixar de treballar i t'has de posar a estudiar per fer el magisteri"*. Però no va poder ser, i la Teresa es va haver de resignar al fet que,

almenys a l'edat de divuit anys, no podria seguir estudiant tal com estava desitjant.

D'altra banda la Teresa ja feia temps que treballava. De fet, llavors estava contemplant que es podia començar a treballar a l'edat de catorze anys. Fins llavors no era permès, per bé que n'hi havia que havien començat a fer-ho, formal o informalment, abans de l'edat referida. La mateixa Teresa n'havia estat un cas: quan encara era una nena ja treballava quan se li presentava l'oportunitat. En alguna ocasió, nois i noies que treballaven sense tenir els catorze anys fets, en cas de la visita d'un inspector l'amo del negoci els feia marxar per la porta del darrere per por a ser sorprès cometent una infracció.

Amb catorze anys doncs, Teresa Amat va entrar a treballar a la fàbrica de les Agulles, en plena dècada dels anys quaranta. Situada al carrer Nou, aquesta fàbrica era propietat d'una gent de Mataró. L'empresa s'havia creat uns quants anys abans amb capital alemany i en un altre indret de la vila. El cas és que finalment l'empresa seria comprada per empresaris de Mataró, de manera que quan la Teresa hi va anar a treballar va coincidir amb el moment en què els nous propietaris del negoci començaven a impulsar-lo i fent-lo rendible. En aquells moments les condicions laborals dels treballadors de la fàbrica eren més aviat bones. Tots estaven assegurats –en funció de l'organigrama de l'època– de manera que podien cotitzar en vistes a la jubilació; es treballaven vuit hores diàries, amb el ben entès que els dissabtes també s'hi havia d'anar; i cada categoria laboral cobrava el que estipulava la legislació del moment. Els treballadors cobraven la setmanada cada dissabte. Tots passaven pel

despatx de la secretària i percebien en metàl·lic la quantitat que s'havien ben guanyat.

Teresa hi va entrar a treballar l'any 1943. Es treballava amb una gran seriositat i eficiència. Però cal tenir en compte que en aquells moments, les fàbriques encara estaven subjectes a les restriccions de llum i energia que durant la postguerra tingueren una certa incidència en la normalitat de la dinàmica laboral. En ocasions com aquestes, els horaris dels treballadors s'havien d'adaptar al temps en què es podia disposar de subministrament elèctric. Segons com, treballaven de les deu a les dotze de la nit, i altres vegades en plena matinada.

Tot un seguit de circumstàncies però, varen fer que deixés la fàbrica i passés uns anys en feines diverses. D'algun manera, aquesta era una particularitat d'aquella època. Poc més poc menys, de feina n'hi havia, i de ganes de treballar també. Era habitual que persones joves que buscaven el seu lloc en el mercat laboral, tinguessin la possibilitat de temptejar més d'una i dues feines amb una certa facilitat, especialment a l'hora de buscar-la i, òbviament de trobar-la. En aquella època i en una vila com la de Llagostera, els tractes o gestions com la de buscar feina es produïen en l'àmbit de la proximitat i la confiança amb què es tractava la gent, gent que, poc o molt, pel fet de viure al mateix poble —de dimensions més reduïdes abans que ara— es coneixia i es relacionava en un grau que actualment és pràcticament inaudit i estrany.

En el marc d'aquesta lògica, per tant, la Teresa acabà deixant la fàbrica de les Agulles per treballar amb un

ebenista a qui el negoci li rutllava prou bé. S'hi va estar quatre o cinc anys, convençuda del fet que aprendria un ofici i d'aquesta manera, guanyant el mateix que guanyava a les Agulles, a més a més adquiria uns coneixements que potser podria aplicar en un altre moment. Finalment no fou aquest el cas, alhora que el negoci començava a minvar i a anar cap a pitjor. Després d'aquesta etapa, i tenint en compte que a més a més tota la vida havia cosit, va decidir que havia d'aprendre encara més per tenir més recursos i així poder treballar amb més eficiència i solvència. Tal dit tal fet, va poder entrar a treballar al taller del sastre Josep Vilallonga, situat al carrer Àngel Guimerà, amb l'objectiu d'aprendre ben bé els secrets i la tècnica per fer pantalons. Allà també s'hi estigué uns quants anys, fins que a la llarga tingué una nova oportunitat que no va deixar passar.

En plena dècada dels anys cinquanta, va tenir l'oportunitat de treballar de taquillera al cinema Barceló. La persona que ho havia fet fins llavors havia plegat i ara se li presentava una ocasió única, ja que era una manera de seguir guanyant alguns diners i, paral·lelament, tenir el privilegi de poder entrar al cinema sense pagar —un luxe, el d'anar al cinema, que s'havia permès en comptadíssimes ocasions al llarg de la seva infància i també de la joventut.

En pocs anys l'oferta cinematogràfica de la vila havia experimentat un creixement del tot inaudit i alhora imprevisible. Fins a les darreries de la dècada dels anys quaranta el cinema de referència que hi havia a Llagostera era el del Casino Llagosterenc, negoci que estava arrendat

al senyor Francisco Barceló —una de les personalitats visibles de la secció local de la Falange. Després de fer-lo funcionar durant uns anys, els membres de la junta del Casino i el mateix senyor Barceló entraren en litigis que s'acabaren convertint en insalvables. Les dues parts volien preservar per al seu benefici els drets d'explotació del cinema. Finalment, les diferències entre uns i altres no feren més que incentivar i afavorir l'oferta de sales de cinema al poble, ja que, arran de la renúncia a la gestió del cinema feta per Francisco Barceló, aquest mateix va iniciar els tràmits a l'Ajuntament per obrir-ne un de nou no gaire lluny de la plaça Catalunya, un cinema que féu construir de bell nou al carrer Álvarez de Castro i que, en el transcurs de la dècada dels anys cinquanta, estaria dotat d'una maquinària molt més solvent que la que hi havia al cinema del Casino. Només per posar un exemple, a la sala de màquines del cinema Barceló n'hi havia unes de la marca Ossa, que eren molt més precises i fiables que les Superson que tenien a les instal·lacions del Casino Llagosterenc.

Sigui com sigui, Teresa Amat acabà beneficiant-se d'aquestes circumstàncies. Se li va presentar una bona oportunitat i la va ben aprofitar.⁸ Amb tot però, seguiria combinant les dues activitats, és a dir, la de cosir i la de taquillera. El recurs de cosir es convertiria, a partir de llavors en un complement, però la seva activitat primordial seria la del cinema. Allà tenia unes condicions laborals força bones. D'entrada va estar-hi assegurada des del primer dia, i això, com és sabut, era una qüestió primordial. Els primers temps, mentre Francisco Barceló va estar al capdavant del negoci, tingué la sort de cotitzar per tot l'any, com si treballés totes les hores, és a dir, tots els

dies laborables. Posteriorment, quan el senyor Barceló ho va deixar, les coses ja no anirien tan bé, només pagaven tres dies la setmana, perquè es feia cinema el dijous, el dissabte i el diumenge de cada setmana.

Des d'aquell lloc que es pot considerar privilegiat per a l'observació de comportaments i actituds en el lleure de la població, la Teresa va percebre com, a partir de mitjan de la dècada dels anys cinquanta, l'assistència al cinema era més aviat massiva. En ocasions determinades, en una sola tarda s'arribarien a despatxar més de 1.000 entrades, fins al punt que la gent pràcticament no hi cabia. Tot estava ple a rebentar, passadissos i escales, i els que no pogueren entrar a la sessió de la tarda hi hagueren d'anar a la segona, la de la nit. Per regla general, la taquilla del cinema se solia obrir una mica més de mitja hora abans de cada sessió, de manera que entre una cosa i altra la taquillera s'hi passava entre una hora i mitja i dues hores per sessió. Això volia dir que la Teresa, en els intervals que no hi havia gent que comprés entrades, ho aprofitava per cosir, per fer mitja, per llegir, o pel que més li convingués. Un cop tancada la taquilla, generalment ho aprofitava per veure les pel·lícules que es projectaven, totes aquelles que no havia pogut veure de més joveneta perquè ella, al cinema, anteriorment hi havia anat ben poc. Com que cada sessió constava de dues pel·lícules, habitualment tenia temps per veure una part de la primera i, gairebé assegurada, tota la segona.

⁸ Teresa Amat hi treballaria una bona colla d'anys, un total de 22, des de l'any 1955 fins al 1977.

Família Roget Raurich amb els fills Maria i Emili. Arxiu familiar

◀ *Maria i Emili Roget Raurich cap al 1934. Arxiu familiar*

Entremig de la primera i la segona pel·lícula se solia fer un descans. Però el que era obligat abans de projectar la segona pel·lícula era el NO-DO, aquells *Noticiarios y documentales* que el règim franquista feia servir per informar, des d'una òptica certament propagandística i gens contrastada, a la ciutadania. Un exemple més de la capacitat de dirigisme i control del règim dictatorial que s'havia instaurat a l'Estat espanyol.

Eusebi Roget i Rosa Raurich vivien amb els seus dos fills, Maria i Emili, en una casa de carrer Camprodon –que llavors tenia el número 47. L'economia familiar sempre havia estat relativament estable. El senyor Eusebi es dedicava al món del suro, però ho feia per compte propi, de manera que tenia un petit obrador a casa seva mateix. Ell comprava la matèria primera, la bullia al perol, un cop bullida en feia piles, la llescava, i finalment la convertia, primer en carracs, i posteriorment en taps.

El 1939, a l'edat de catorze anys, Maria Roget tenia plena consciència de les coses i de la situació política que vivia el país. La fi de la Guerra Civil va suposar, des de l'òptica de l'estabilitat econòmica familiar, un daltabaix substancial. Principalment, el problema fou que els diners, els bitllets dels anys de la Segona República, quedaren d'un dia per l'altre completament obsolets, no valien res de res. Com a can Roget, de cop i volta, aquella gent que havien tingut una certa capacitat per estalviar alguna cosa, que s'havien pogut fer un raconet, sense pràcticament ni adonar-se'n, i amb una impotència aclaparadora, ho per-

deren tot o gairebé tot. Com es diu popularment, molts varen quedar plomats.

La sort que varen tenir fou que, relativament a la vora de casa seva, hi tenien un hort i un camp, és a dir, una mica de terra cultivable que era fèrtil i que estava a tocar de la riera. Treballant la terra, en aquest cas l'hort, es podien obtenir recursos diversos, com ara patates, mongetes, fesolets, pebrots, tomates, alls, cebes i enciams entre d'altres productes. Pel que fa al camp, que era ben bé al costat, hi plantava userda, una userda que venia als pagesos. Però com ja s'ha dit amb anterioritat, de diners n'hi havia pocs i els pagesos pagaven amb espècies, posant en pràctica el principi més elemental de l'intercanvi. Els pagesos, a canvi de la userda, li donaven mel, farina, cigrons, cansalada, entre d'altres productes.

Malgrat que la situació general havia anat de mal en pitjor, es pot considerar que Rosa Raurich va ser més afortunada que d'altres mares de família de Llagostera. Gràcies que el seu marit havia pogut seguir treballant i no es va absentar de la llar, ella se centrava en el rol tradicional de muller i mare. S'encarregava de les feines de la casa, de les atencions que requerien els seus fills, feinejava a l'hort, i durant un cert temps, també, havia ajudat el seu marit en tasques centrades en l'elaboració i producció de taps.

Pel que fa a la Maria, tot aquest trasbals polític li va suposar un canvi de rumb important des de l'òptica formativa. Ella sempre havia anat a l'Escola Pública de nenes, situada en un edifici de tres plantes al carrer Alt de Girona. Amb la fi de la Guerra Civil, nens i nenes varen anar a

classe un cert temps, tots junts. Ho feren a l'edifici de l'Escola Graduada de nens, situat a la cantonada dels carrers de Ganix i d'Àngel Guimerà. Entre els professors que hi havia llavors cal fer referència, per exemple, al senyor Plensa i a Joaquim Navarro. Un temps després però, i per tal d'ampliar la seva formació, Maria Roget finalment va recórrer al col·legi de les germanes Carmelites, conegut a l'època com el col·legi *Nuestra Señora del Carmen*. Per a les alumnes més grans d'aquesta escola religiosa, el centre oferia la possibilitat d'ampliar els estudis amb les classes de Comerç i Secretariat. Val a dir que les noies que cursaven aquests estudis s'havien d'anar a examinar a Barcelona. Era allà, a la gran ciutat, que per mitjà d'una prestigiosa acadèmia, podien obtenir el diploma corresponent.

La filla d'Eusebi i Rosa doncs, en el transcurs del primer lustre de la dècada dels anys quaranta, en plena postguerra, va entrar a estudiar al col·legi de les germanes Carmelites, en un edifici situat entre els carrers Hospital i Joan Maragall. En el seu cas, ella anava a classe als matins, i a les tardes anava a fer d'aprenenta. Va aprendre a cosir a casa de la senyora Vinyoles durant un temps i posteriorment ho féu a casa de la senyora Maria Raurich. Quant als estudis de Comerç i Secretariat, en aquella època no era habitual que les noies els cursessin. Dit d'una altra manera, les que els cursaven i se n'acabaven examinant solien ser una proporció baixíssima en relació al total de nenes o noies que hi havia a cada promoció. Si un any, per exemple, el cursaven i es treien el diploma sis noies, l'any següent se'l podien treure cinc, i l'altre probablement set. Una minoria doncs, que es podien considerar autèntiques privilegiades, tenien la possibilitat

d'estudiar una miqueta més, i adquirir uns coneixements que acabarien aplicant a la vida laboral.

Aquestes activitats les féu amb un gran interès i amb molta voluntat d'aprendre, però en entrar al col·legi de les germanes Carmelites, Maria Roget va poder apreciar, com tantes i tantes noies de la vila en aquells anys, que el discurs religiós començava a formar part de la seva vida quotidiana. Sense haver-ho buscat, la dimensió religiosa es va fer omnipresent en el dia a dia, a voltes conscientment i a voltes de manera inconscient. Bona part de les seves activitats, més enllà de la carrera formativa, els estudis i aprendre a cosir, acabaven confluint en una sola cosa: l'Església, la parròquia i la religió catòlica. Fins llavors havia viscut la qüestió religiosa com una realitat més que l'envoltava, però tot plegat va fer que, a partir de la dècada dels anys quaranta, aquesta es convertís en una mena d'embolcall permanent que la comprenia a ella i totes les seves companyes, els pares, els veïns, de manera que, tota activitat pública, festiva o no, sempre incorporava, amb més o menys incidència, tant litúrgia com símbols religiosos.

La societat catalana de postguerra esdevingué de nou una societat hiperritualitzada. Cal entendre per societat hiperritualitzada aquella en què bona part de les activitats quotidianes, ja sigui en l'àmbit públic i també en el privat, són promogudes, tutelades i vehiculades per una institució religiosa d'abast majoritari, com ho fou al nostre país l'Església catòlica. La influència i el paper predominant de l'Església catòlica en el si del conjunt social català fou, històricament parlant, d'una gran transcendència. Al llarg del segle XIX i durant els primers decennis del segle

XX –i fins i tot abans–, l'Església esdevingué, tant un dels eixos ideològics de referència com un agent encarregat de reconduir comportaments i d'inculcar-ne, sempre segons els cànons que pregonava. Tota una nova filosofia de la vida i de la mort passà a ser exclusiva de la institució religiosa, de manera que fidels i no fidels passaren a veure i entendre el seu entorn a través d'aquesta mena de prisma. L'Església esdevingué novament un element de control social de primer ordre. Durant la postguerra, a l'Església se li brindà l'oportunitat de reprendre aquest paper de preponderància i d'esplendor que havia tingut fins poc abans de la proclamació de la Segona República l'any 1931.

Malgrat tot, no es podia pas viure només de discursos ideològics i de fe. Per tant, els estudis de Comerç i Secretariat li permeteren a la Maria Roget trobar una feina ben aviat. Un cop examinada, pràcticament de manera immediata, li varen oferir una primera feina, una feina que va acceptar i que va conservar ben bé durant uns deu anys, fins que als 27 es va casar, ja en el transcurs del primer lustre de la dècada dels anys cinquanta. D'altres companyes i amigues seves que havien fet els mateixos estudis varen córrer la seva mateixa sort, de manera que la major part entraren en negocis i fàbriques de la vila per dedicar-se a fer-hi feines de caire essencialment administratiu.

La Maria va tenir l'ocasió d'anar a treballar a can Vila. Es tractava d'una fàbrica situada a la plaça Catalunya, entre el grup d'edificis aixecats a la banda del carrer de Jaume I i el carrer dels Consellers. A la fàbrica d'en Vila s'hi elaborava sabó, lleixiu, sifons i gasoses. Un dels caps

visibles del negoci era el senyor Guillem Sureda, persona amb qui va treballar Maria Roget, i de qui en va aprendre moltíssimes coses. Una vegada més quedava demostrat que només a partir de l'experiència laboral, quan s'havien d'aplicar els principis assimilats a classe, s'aprenia de debò allò que era útil i vàlid per al dia a dia a l'oficina. Va aprendre, amb quatre dies, el veritable significat de l'organització i la simplicitat. A més, el que era també molt important, tant ella com la resta de treballadors sempre s'hi varen sentir molt ben tractats i respectats. A les persones empleades que hi havia a can Vila –entre la quinzena i la vintena que comprenia tant homes com dones– aquells anys de postguerra els va anar força bé, en el sentit que era una de les fàbriques pròsperes de la vila.

Com que entre els treballadors de la fàbrica d'en Vila hi havia bona entesa, en dues ocasions, durant el transcurs d'aquells anys de postguerra, aprofitaren i celebraren la festivitat del 18 de juliol. Amb el camió més gros que tenia l'empresa, la major part d'empleats se n'anaven tots junts a passar el dia a la platja. Un dia de lleure com un altre que, atesa l'època i les poques facilitats que hi havia per anar a la costa, es podia considerar una cosa excepcional.

Pel que fa al lleure quotidià, el que estava més a l'abast i el més habitual, solia transcórrer a Llagostera mateix. Una de les activitats més corrents dels diumenges era anar al cinema. A la mitja part sempre n'hi havia, d'entre els que podien, que anaven a can Llinirós a comprar alguna paperina d'ametlles o de panses, o bé també es podia anar a buscar un xuxo a la casina que tenia en Bennet a la plaça Catalunya, així com els apreciats cacaos i

◀ Joan Cabarrocas, procurador de la Torre, i Maria Balmaña amb els seus fills, Miquel, Maria Monserrat i Josep l'any 1921. Arxiu familiar

Casament de Montserrat Cabarrocas i Enric Fullà al pati de la Torre Albertí l'any 1924. Arxiu familiar

les delicioses avellanes de la Maria Gros, que també feia paradeta a la mateixa plaça.

Un cop acabat el cinema, es podien veure colles de joves d'ambdós sexes que, separatament, anaven a passeig pels carrers dels voltants de la plaça Catalunya. Un dels més concorreguts era el carrer Álvarez de Castro, per continuar fins i tot una mica més enllà. Era en aquestes hores de lleure en què nois i noies començaven a observar-se i a fixar-se els uns en els altres. Es tractava d'una època en què les noies no acostumaven a sortir soles i, especialment quan començaven a anar als diferents balls que es programaven al Casino Llagosterenc, sempre ho feien acompanyades per les mares respectives o bé per les mares de llurs amigues. Malgrat l'atenta vigilància dels adults, les insinuacions entre nois i noies del carrer començarien a cristal·litzar –per bé que molt lenta i prudentment– en el context del ball. D'aquesta manera, mitjançant sistemes instituits entre els joves en funció de l'època i de les circumstàncies, anaren florint noves parelles que iniciarien l'etapa del festeig, un etapa que es podia allargar més o menys, però que indefectiblement constituïa el pas previ del matrimoni.

Joan Cabarrocas era el procurador dels vescomtes d'Hos- toles de la Torre Albertí. El senyor Cabarrocas i la seva muller, Maria Balmaña, des que es varen casar s'instal- laren a la masoveria de la Torre. Com a procurador s'en- carregava de l'administració i manteniment de la propie- tat dels vescomtes, així com de gestionar l'explotació dels camps que aquesta tenia al municipi de Llagostera.

El matrimoni Cabarrocas Balmaña havia tingut descen- dència en quatre ocasions. Hi havia la Montserrat, que era la filla gran, en Miquel, que era l'hereu i que també es quedà a viure a la masoveria de la Torre, la Maria i en Josep. Com que amb els anys havia quedat vidu, Joan Cabarrocas sempre va comptar amb l'ajuda dels seus fills i filles. Així mateix, com que de terra per cultivar a les immediacions de la Torre n'hi havia de sobres, dei- xava que les filles i el fill que ja s'havien emancipat i no vivien a la masoveria en poguessin treure un petit be- nefici per a cadascuna de les seves famílies. A més, cal tenir en compte que en aquella propietat també hi havia vaques, de manera que els recursos bàsics per a l'ali- mentació diària els tenien del tot garantits, com a premi a l'esforç i a la capacitat de treball a l'hora d'explotar la terra i, òbviament de cuidar i alimentar adequadament el bestiar.

Però treballant i cuidant la terra i els animals no n'hi ha- via prou. Com és sabut, un nombre significatiu de famí- lies de la vila passaren penalitats i privacions, especi- alment durant el primer lustre de la dècada dels anys quaranta. Aquesta circumstància propicià que al poble es donessin casos de robatoris als camps, quan les cebes o el que fos estaven a punt de ser recollits. Els masovers de la Torre, com que s'havien trobat amb aquest fet en més d'una ocasió, havien arribat a organitzar-se i durant certes nits havien fet vigilància per tal d'evitar que se'ls emportessin el menjar.

El matrimoni format per Enric Fullà Oliveras i Montserrat Cabarrocas Balmaña, filla gran del procurador dels ves- comtes, varen tenir sort de poder disposar d'una mica

de terra a la Torre i poder-la explotar pel seu benefici directe. Enric Fullà, antic carrabiner i barber d'ofici, tenia la barberia al mateix domicili particular on vivia amb la seva família, al carrer Álvarez de Castro. Malgrat tot però, el senyor Fullà sempre tingué l'ocasió, a més, de treballar en diverses fàbriques o negocis de la població, de manera que en aquest sentit no els faltà mai res —fet que no vol dir que no s'ho haguessin de guanyar dia a dia i treballar-s'ho a base de bé. El cas és, però, que a casa del matrimoni Fullà Cabarrocas no es passà mai gana, ni en els anys més extrems i difícils de la postguerra. És evident que faltaven moltes coses i que es podien constatar mancances evidents, però el cas és que es podien considerar afortunats atesa la situació que vivien d'altres famílies de la vila.

Un dels problemes de fons d'aquell període és que no hi havia diners; com es diu vulgarment: de diners no en corrien. A més, tot i que tenien una situació econòmica més aviat estable, el matrimoni Fullà Cabarrocas havia d'alimentar els seus dos fills, en Joan i la Dolors. Com que a la llar només hi entrava el sou del pare, no n'hi havia per a tot, no arribava, de manera que els joves s'acostumaven a aprofitar al màxim les coses. Quan a la Dolors, per exemple, se li acabava la llibreta de l'escola, acostumava a demanar-ne una altra anticipadament, perquè sabia que trigarien a comprar-n'hi una de nova. Resignada i conscienciada alhora, s'havia acostumat a treballar amb cada llibreta sabent que n'havia d'aprofitar fins al darrer racó que pogués. Quant a la roba, per exemple, cadascun dels membres de la família passava amb un màxim de quatre peces al llarg d'un any.

Montserrat Cabarrocas, amb l'avinentesa que sempre va tenir el seu marit que treballava al costat, es va dedicar a treballar a casa, és a dir, feia de mestressa de casa, tenia cura dels seus dos fills, i s'encarregava de les gallines, dels conills i de criar el porc que tenien al pati. Però per si amb això no n'hi havia prou, la senyora Montserrat i la seva germana, la Maria, solien anar gairebé cada dia a la Torre, ja que el pare vivia amb el germà gran, l'hereu, que era solter. Les dues filles del procurador, amb la feina de les respectives llars familiars feta o a mig fer, cada dia o bé dia per altre se n'anaven cap a la masoveria de la Torre, on també exercien el rol de mestresses de casa.

Quan hi havia els vescomtes durant els mesos d'estiu, la Dolors Fullà, que en nombroses ocasions acompanyava la seva mare a casa de l'avi, es trobava que en presència dels propietaris de la Torre a vegades era convidada a berenar tot un seguit de dolços i delícies que solien ser preparats per les cuineres dels vescomtes. N'hi havia ben bé per llepar-se'n els dits. Gràcies a la presència i la confraternització amb aquestes cuineres, Montserrat Cabarrocas va aprendre de fer alguns plats que potser d'altra manera no hagués après amb la solvència amb què ho acabà fent, de manera que amb poca cosa feia autèntiques genialitats. Per bé que a casa dels Fullà Cabarrocas també es menjava farro, de tant en tant apareixien plats com ara coll i pedrer de pollastre amb quatre pèsols amb patates petites, o amb algun bolet —sempre que se'n trobés algun; aquells ous ferrats amb salsa de tomata; molta col i patata —un dia fregit, l'altre bullit— amb greix o algun tall de cansalada; algun tall d'arengada amb torrada; aquelles torrades amb oli i sucre i escalfades de nou que quedaven com una coca dolça;

les esbergínies, un dia arrebossades i l'altre amb sucre. El cas és que tenia un repertori de possibilitats una mica ampli que li permetia variar i experimentar.

Després d'haver assistit al col·legi de les germanes Carmelites una part de la seva infància, als dotze anys Dolors Fullà va deixar l'escola. En ple 1948, i durant un parell d'anys, anava a hores amb una mestra de Panedes per tal d'ampliar coneixements, la senyora Anita Romaní, i a les tardes aprenia de cosir, de brodar i fer boixets. Més enllà d'aquestes ocupacions s'havia d'ajudar a la mare amb el que calgués, com per exemple anar a comprar o anar a buscar aigua al pou de can Gotarra —s'hi havia d'anar cada dia.

El 1950, amb catorze anys, Dolors Fullà se'n va anar a treballar a una fàbrica surotapera de la vila, a l'Annexa.

Tot i que només hi va treballar mig any perquè s'hi va calar foc, allà la varen assegurar. Després d'aquesta experiència laboral va reorientar completament el seu camp d'activitat. Tot aprofitant el que sabia i el que va haver acabar d'aprendre, finalment es va dedicar a brodar a màquina peces de roba per l'altra gent, de manera que durant molts anys s'hi va dedicar exclusivament. Cal tenir en compte que en aquella època es brodava molt i molt. Els mocadors de butxaca, per exemple, pràcticament ningú no els portava sense nom. Els llençols, les coixineres i els jocs de taula, tots anaven amb ornaments tant florals com vegetals, i sovint també les inicials de noms i cognoms. Per regla general, una noia quan es casava portava a brodar llençols, jocs de taula, tovalloles, camises de dormir —i a vegades també s'havien de posar puntes a algunes d'aquestes peces.

MALGRAT TOT, UNA SOCIETAT VIVA

El fet que no fossin uns anys fàcils per a amplis sectors de la població llagosterenca no va fer minvar una de les particularitats pròpies de l'època, vista sempre des de l'òptica de la vida social, des de la projecció i participació pública.

Sóc del parer que un dels elements que més va contribuir a superar adversitats i dificultats durant aquella dècada dels anys quaranta fou la mateixa naturalesa del conjunt social de la vila, una naturalesa que tampoc era exclusiva de Llagostera, ja que més aviat era pròpia i característica d'una època que en l'actualitat ha desaparegut irremeiablement.

Abans i després de la Guerra Civil, especialment en els pobles i en les ciutats mitjanes i petites, la vida social venia definida per una proximitat que en l'actualitat simplement s'ignora i es desconeix. La capacitat de socialització de sectors significatius del conjunt social era més que notable. Només per posar alguns exemples, eren més que habituals, sobretot quan arribava el bon temps, les tertúlies que quedaven instituïdes a carrers i places d'arreu. La gent de cada carrer o barri es reunia al vespre, conversava de qüestions quotidianes, d'afers transcendents o bé intranscendents. Així, mentre els adults es distreien calmadament tot parant la fresca, la jovenalla corria amunt i avall tot jugant, que bàsicament és el que han de fer els més petits. La naturalitat amb què la gent s'oferia i s'ajudava, la manera com tothom se saludava i es desitjava el millor, el costum de no tancar gairebé mai la porta de casa quan hi havia algú a dintre, en definitiva, la confiança que s'establia entre la gent, feien que grans i petits, molt probablement de manera inconscient, se

sentissin identificats amb un col·lectiu, donant per entès com a element que definia la seva existència la seva pertinença a una comunitat essencialment viva i dinàmica.

Quant a aquesta qüestió, és il·lustratiu usar el concepte de societat viva,⁹ és a dir, fent referència a un marc social en què la proximitat, la immediatesa, la necessitat i la destresa eren els motors bàsics a partir dels quals la gent interaccionava en profit d'un benefici comú i, alhora, també propi. Aquestes relacions es fonamentaven en uns valors positius en relació als altres. Més enllà d'aquest fet, i segurament en part com a conseqüència seva, d'aquesta capacitat d'interacció se'n derivava una clara predisposició cap a la participació en el cos social des de l'òptica d'una projecció pública.

El fet, per exemple, de prendre part de manera habitual i recurrent en un repertori més aviat ampli de manifestacions populars de signe inequívocament apolític, sumat a

⁹ Faig ús del concepte de societat viva en contraposició al concepte de societat malalta. Aplicant exactament el mateix argument, i en contrast amb la capacitat d'interacció de la societat dels nostres pares, avis i besavis, tinc el convenciment absolut (es tractaria d'una hipòtesi que caldria posar a prova) que en l'actualitat estem acostumats a un model de socialització radicalment oposat al de les generacions dels anys trenta i quaranta, molt més mediatitzat, molt menys espontani, clarament postís i a voltes fals. És per això que penso que, en termes de socialització, almenys pel que fa al nostre entorn social, vivim inserits en el context d'una societat malalta, una societat que ha perdut aquella vivesa, aquella franquesa, aquella espontaneïtat i aquella sensibilitat i interès cap al familiar, l'amic i el veí. Una societat, en definitiva, que rendeix culte a valors com per exemple l'individualisme.

d'altres models de comportament ja referits, donava fe, en aquella època, que un conjunt social determinat es movia per uns interessos integradors i sociabilitzadors. El cas de Llagostera, com tants d'altres en aquella època, fou un exemple ben clar de societat viva, dinàmica i participativa.

Per tal d'exemplificar i objectivar aquest discurs argumental, pel que fa al repertori de manifestacions populars –ja siguin d'ordre ritual, cultural o bé esportiu– es podria dir que denoten riquesa i vivesa social, i sobre la base d'uns centres d'interès o altres, penso que es podrien dividir en formals i en informals. En el cas de les primeres, s'estaria fent referència a aquelles que han generat la creació d'una organització i d'una estructura perdurables almenys durant un cert temps. Així per exemple, i pel que fa al context de la postguerra, ens interessarà referir-nos a tot allò que va aglutinar i aportar una activitat esportiva com el futbol, aproximar-nos i conèixer com i en quins termes es va practicar el teatre a la vila, per acabar fent un mosaic de les múltiples processons i actes rituals i públics associats a l'Església catòlica. Aquests tres pols d'interès mostren, clarament, la voluntat de participació social dels llagosterencs des de l'òptica de la projecció pública.

També des de la mateixa òptica, però ara des d'un vessant més informal, es pot destacar la rebuda a la Mare de Déu de Fàtima com un fenomen popular més que un fenomen estrictament religiós. Formes informals de socialització també foren aquelles que emanaven de les necessitats i obligacions més quotidianes com ara la persistent recerca de l'aigua i la pràctica força estesa d'anar a rentar la roba a la riera.

De totes aquestes modalitats de socialització, preses com a exemple d'una dinàmica molt més complexa, se'n deriva la vivesa d'una comunitat com la llagosterenca. I ja per cloure aquest text, la pretensió del qual no és altra que endinsar-nos en aquest univers que es deriva de la cultura popular, una cultura popular que malgrat les misèries i desgràcies de la postguerra no es va deixar arronsar. El cos social, caracteritzat per la seva vivesa, malgrat l'adveniment de temps difícils i delicats va continuar proposant, interactuant i mostrant nivells inestimables de cohesió. En certa manera es pot dir que les generacions del moment, amb la seva obstinació varen superar una dura prova per la qual mai s'haurien imaginat haver de passar.

Una de les activitats predilectes de molts llagosterencs ha estat, com en tants d'altres indrets, l'interès per l'esport. Entre diversos esports, un dels més destacats i amb llarga trajectòria a la vila és el futbol. A redòs de l'Escola Graduada de nens, d'una banda, i aglutinat a l'entorn de la Unió Sport Club Llagostera de l'altra, el futbol va començar a prendre certa rellevància en el transcurs del segon decenni del segle XX. A partir d'aquest moment no va fer res més que créixer, de manera que el nombre d'esportistes i d'aficionats no va augmentar progressivament. L'aparició i consolidació del Club Esportiu Llagostera –estretament lligat a la figura de Julià Cutiller–, i també l'existència d'un altre equip de futbol amb vinculació directa a la penya La Nao, no fan més que posar de relleu l'interès popular per aquesta pràctica esportiva.

AMLLA. Fons l'Altans (Autor desconegut)

Grup d'actors de la secció dramàtica del Centro Parroquial Diversiones Honestas (CPDH) als locals de l'Auxili Social del passeig Pompeu Fabra.

La Guerra Civil i les seves conseqüències varen trencar de manera traumàtica aquesta dinàmica ascendent i participativa amb connotacions estrictament populars. L'univers futbolístic quedà, almenys pel que fa a la seves estructures d'organització formal, del tot dispers i desestructurat. No seria fins a la dècada dels anys quaranta,

en plena postguerra, quan el pòsit futbolístic que hi havia a la vila es començà a reconstituir de manera ferma i decidida. En aquest cas però, i a diferència del que havia ocorregut abans de la Guerra Civil, la reorganització del futbol va venir donada per la decidida implicació personal de l'alcalde Leandre Calm, qui va propiciar la creació

de la *Unión Deportiva Llagostera*, entitat que fou una realitat a partir de mitjan de novembre de 1947. Poc temps després, en qüestió de mesos, s'inauguraria el camp de futbol, unes instal·lacions esportives que venien a confirmar i a donar resposta a un interès popular persistent i de llarg recorregut.

En una data simbòlica del moment i del règim franquista, el 3 de febrer, s'inaugurà el camp de futbol de la vila llagosterenca. Fou l'any 1948, quan en principi els moments més difícils i traumàtics de la postguerra ja havien passat –per bé que encara estaven molt presents en la ment i en el dia a dia de sectors poblacionals significatius– tingué lloc aquest acte de certa rellevància en aquella època. Amb motiu de la inauguració es provocà un partit de futbol que enfrontà a la *Unión Deportiva Llagostera* i l'equip d'*Educación y Descanso* de Girona.

A poc a poc, i sempre amb l'equip de futbol situat a l'epicentre de l'atenció, s'anà configurant i consolidant un interès ciutadà que es veié concretat en una afició fidel. El cas però és que aquesta afició contagiava a persones que hi tenien un interès més o menys relatiu. Cada di lluns, per exemple, un dels temes més comentats al Casino Llagosterenc, així com a d'altres establiments de la vila, era el partit que la *Unión Deportiva Llagostera* havia jugat el cap de setmana immediatament anterior.

D'altres persones que també podien passar l'estona al Casino i a d'altres establiments però, tenien o podien tenir interessos ben diferents. Un d'aquests, i amb certa importància històrica a la vila, és el teatre. De la mateixa manera que el futbol, el teatre gaudia d'una molt bona

salut els anys previs a la Guerra Civil. Al llarg de la dècada dels anys trenta, i a redòs del Centre Acció Social Catòlica (CASC), una entitat estretament vinculada a la parròquia, l'activitat teatral visqué un impuls important gràcies a persones compromeses com ara Miquel Rodó i Lluís Sàbat.

Malauradament aquesta experiència teatral quedà interrompuda de la mateixa manera que li havia passat a l'activitat futbolística. Sense viure un trasbals tan profund com l'esportiu, l'activitat teatral es va refer després de la Guerra Civil. Per bé que el CASC ja era història, una bona colla de jovent del poble formada per nois i noies que havien conegut l'experiència teatral d'uns anys abans s'hi abocaren de nou. En reprendreu l'activitat, també amb la col·laboració de la parròquia. El nom que adoptà aquest grup de persones aficionades al teatre remet a l'època de la postguerra de manera inequívoca, ja que l'agrupació es conegué com la secció dramàtica del *Centro Parroquial de Diversiones Honestas* (CPDH). Els locals que utilitzarien per fer els assajos la gent de la secció dramàtica del CDPH foren els de l'*Auxilio Social*.

Segons s'ha pogut documentar, les primeres representacions teatrals de la secció dramàtica del CDPH foren a partir de mitjan de la dècada dels anys quaranta. Una de les obres més significatives d'aquests primers moments fou *Llar Morent*, un drama que pretenia reflexionar sobre el tema del divorci. Inicialment sota la direcció de Josep Casadevall, l'entitat es féu cada vegada més sòlida i prestigiosa. El repertori d'obres presentades fou certament important, sempre tenint en compte que es

tractava d'una activitat feta per persones, homes i dones, que s'hi dedicaven amb caràcter amateur. Entre les obres més destacades es pot fer referència a: *Com les òlibes*, que anava acompanyada d'un sàinet en un acte que portava per títol *L'agència d'informes comercials*, de l'any 1945; *Les aurenets* i *Entre doctores*, ambdues de 1946; *La presentalla*, de 1952; *El testament de Ricard Montanyal*, de 1953; *Entre mare i fill*, un drama de Joan Puig Dalmau representat entre 1954 i 1955; i finalment *Error de Perspectiva*, de Pedro Mialet, que fou representada també entre els anys 1954 i 1955.

Mentre l'esport, focalitzat en el futbol, i el teatre aboraven sectors importants de la població de Llagostera, és evident però que la seva incidència en relació al total d'aquesta es pot considerar clarament parcial. Sens dubte, i ja més directament relacionat amb tradicions que emanaven directament de la parròquia, les processons i actes rituals i públics associats a l'Església catò-

Cartells de representacions teatrals dels anys 1940

AMLLA. Fons Ajuntament de Llagostera, reg016375.1016379

Sección Dramática del C. P. D. H.

Domingo 24 de Febrero de 1946

Tarde, a las 6, en el local de

Auxilio Social Gran Velada Benéfica

pro daños causados al Templo Parroquial por el rayo.

1.º La obra cumbre de fondo y emoción no superados

"Les Aurenets"

original de General GINESTA y PUNSET, en tres actos,
bajo el siguiente reparto:

Jordi	E. Joan Trias	Jan	J. Amat
Quiriot	L. Calm	Quico	F. Martín
Esparver	N. Barceló	Genís	J. Casadevall
Let	F. Ruiz	Pau	G. Coris

Correo J. Romo

2.º

Entre Doctores

juguete cómico en un acto de J. ABATE DIAZ

REPARTO

Pilar	M. F. de Joan	Dr. Conde	G. Coris
Nicolasa	A. Miquel	Dr. Mendoza	L. Calm
D. Cándido	M. Sastre	Aristides	E. Joan Trias

Tomás J. Romo

Director Escénico: José Casadevall Director Artístico: E. Joan Trias

Apuntador: C. Soler Transpunte: Bragulat

Maquillaje Calm-Blanch Peluqueria Serra

No dudamos de que los llagosterenses sabrán corresponder dada la tan noble finalidad de la Velada.

NOTAS: Las invitaciones se recojerán a la taquilla, de 12 a 1 de la mañana y una hora antes de empezar la función.— Se empezará puntualmente a la hora señalada.— Los menores que no exhiban la Asistencia de Catecismo, deberán pasar a recoger la invitación en la taquilla.

IMPRESA PUNSET - LLAGOSTERA

AMLLA. Col·lecció Ajuntament de Llagostera, reg 895

Celebració del Corpus a la Plaça Catalunya, any 1959.

lica tenien la capacitat d'integrar, cohesionar i propiciar la participació social de molts més llagosterencs. Com en els exemples esportiu i teatral, aquests actes rituals solien estar protagonitzats per persones que assumien un rol plenament actiu, i d'altres simplement esdevenien comparses o simplement observadors *in situ* d'un esdeveniment que prenia formulacions diverses al llarg de

l'any, sempre en funció del cicle festiu que marcava el calendari religiós.

És incontrovertible que aquestes manifestacions públiques de caràcter ritual tenien, per la seva pròpia naturalesa associada amb una tradició ben consolidada i present en el cos social, una repercussió pública molt

més gran i decidida en el si d'amplis sectors del conjunt social. A més, la seva presència continuada any rere any, estació rere estació, mes rere mes, feia que s'arribessin a considerar una pràctica natural dins la quotidianitat. Igual que el futbol, el teatre i altres propostes participatives i cohesionadores, els actes religiosos esdevenien un motiu de trobada, d'intercanvi d'experiències i d'interessos.

El paper que jugaren les processons i altres actes rituals públics durant els anys de la postguerra i també posteriorment, forma part, en una dimensió difícil de quantificar però tanmateix decisiva i gens menyspreable, del procés enculturatiu de la major part de generacions de llagosters d'aquella època.

Cal tenir en compte que el ritual era omnipresent al llarg de l'any. Si agafem el final i el principi de cada any, hi trobem les festes de Nadal i l'arribada dels tres reis de l'Orient. Viscudes aquells anys de postguerra amb certa frugalitat i modèstia, la simbologia d'aquestes festes sempre va estar present en el cos social del poble. Pocs dies després de la festivitat dels tres reis arribava el 17 de gener, el dia de la celebració de Sant Antoni Abat, en el transcurs de la qual alguns dels animals que tenien aquelles persones que treballaven la terra o es dedicaven als transports de mercaderies eren portats a beneir, especialment cavalls, ases i matxos.

En ple mes de febrer venia el Carnestoltes, que durant la postguerra pràcticament no se celebrà de manera activa i visible, i donava pas al període d'entre cinc i sis setmanes de la Quaresma —que anaven des del di-

mecres de Cendra fins al trídium de Pasqua, i en el transcurs de les quals els fidels i bona part dels membres de les comunitats catòliques vivien en un estat de penitència continu— i que acabaria englobant les grans manifestacions públiques pròpies dels dies de la Setmana Santa. Abans però, al començament de la primavera era el torn del diumenge de Rams, la remembrança de l'entrada triomfal que va fer Jesús a Jerusalem poc abans de la seva passió i mort. Durant la Setmana Santa, el Dijous Sant i el Divendres Sant tenien una gran transcendència pública, de manera que les imatges religioses eren reverenciades amb gran respecte, sempre presidides per la figura de Jesucrist clavat a la creu. De fet, no es feia altra cosa que rememorar la seva mort i passió.

El 15 de maig era el torn de Sant Isidre Llauredor, patró de la gent del camp. Més cap al bon temps, la celebració del Corpus, primer, i vuit dies més tard el Corpus petit, esdevenien un gran estímul per a molta gent. Val a dir que, des d'una òptica estrictament religiosa, la celebració del Corpus permetia honorar, i de fet n'era el seu propòsit principal, la institució del sagrament de l'eucaristia. Des d'una òptica més popular però, el gran atractiu se centrava en la confecció de catifes de flors i altres elements vegetals que servien per engalanar i dignificar places i carrers de cara a la processó que s'hauria de celebrar.

Ja en ple estiu, el 10 de juliol, venia el dia de Sant Cristòfol, que en certa manera era sinònim de Festa Major. Aquest sant era el patró dels viatgers en general, però d'una manera més concreta ho era dels conductors

d'automòbils. En el transcurs d'aquesta diada doncs, molta gent portava a beneir el seu vehicle motoritzat, ja fos un autocar, un camió, un cotxe, una motocicleta i fins i tot més d'una bicicleta.

Poc abans de Nadal, el 8 de desembre, tenia lloc una altra celebració amb una notable capacitat de mobilització popular, especialment entre les dones, i entre elles, de les que formaven part de la confraria de les Filles de Maria. Es tractava del dia de la Puríssima, és a dir, l'homematge anual dels fidels a la Mare de Déu.

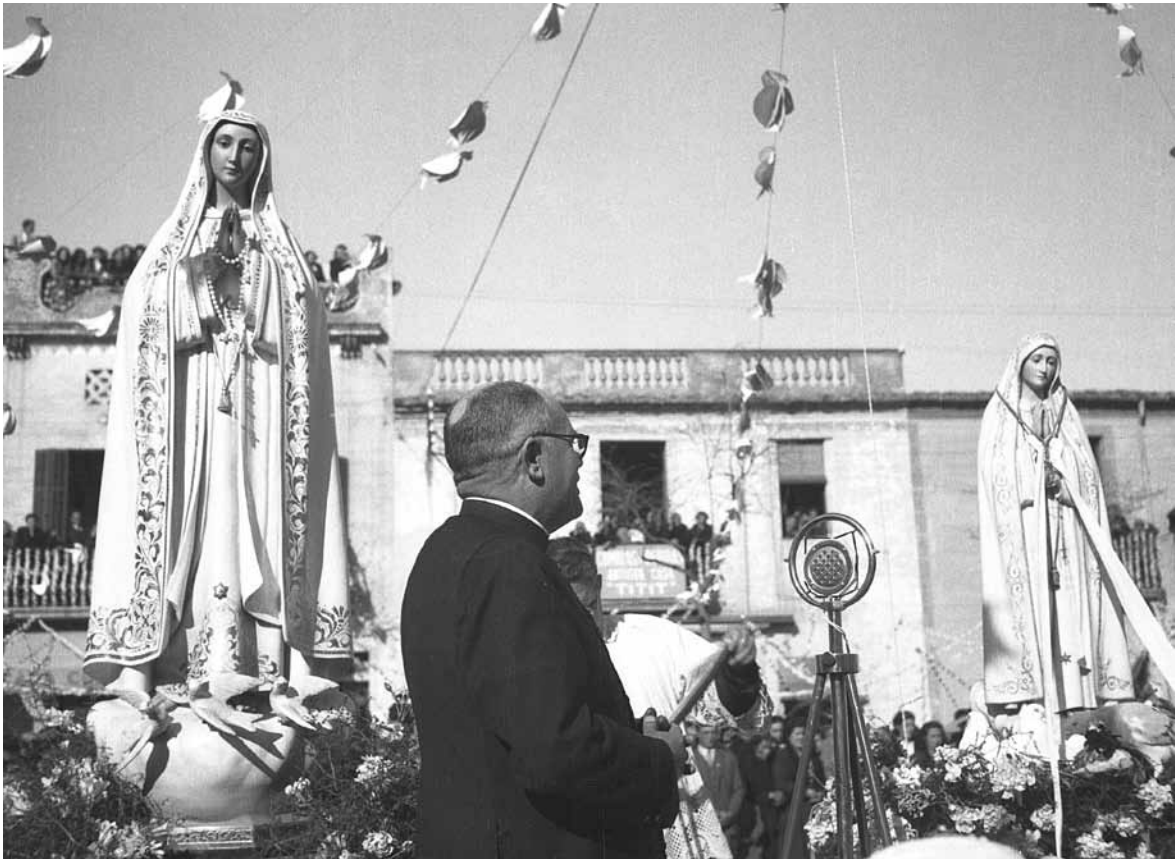
El paper de l'Església catòlica i de les seves tradicions esdevingué clau en una època en què el discurs de la institució religiosa, al costat del que provenia del règim polític en les formes que fos, eren pràcticament els únics missatges que rebia una població, en aquest cas la de Llagostera, que aprengué a socialitzar i a desenvolupar-se en un context amb clares connotacions de caràcter uniformitzador.

Tal com hem dit anteriorment, la visita de la Mare de Déu de Fàtima a la vila es pot considerar més un fenomen popular que no un fenomen estrictament religiós. En tractar-se, a més, d'un fet puntual, cal considerar-lo com un exemple de socialització clarament informal amb una alta significació, ja que la capacitat de mobilització ciutadana que va generar i l'expectativa que es creà denota l'entusiasme i la predisposició de molts llagosterencs i llagosterenques cap a la participació en l'arena pública.

El gran dia de l'arribada de la Mare de Déu de Fàtima, coneguda també com la Verge Blanca, fou el primer d'abril de l'any 1951. La imatge de la verge arribà procedent de Cassà de la Selva, on hi havia arribat el 14 de novembre de 1950. De fet, l'èxit del pelegrinatge que aquesta imatge religiosa estava fent per les diferents poblacions de la diòcesi era més que notori. La resposta popular de la Mare de Déu a indrets com ara Figueres, Olot o Banyoles havia estat del tot satisfactòria. Aquell any 1950 però, el pelegrinatge s'interrompia temporalment a Cassà de la Selva. Després de tres dies de processons i actes litúrgics arreu de la vila cassanenca, el dia 17 de novembre la imatge de la Verge Blanca va quedar col·locada al presbiteri del temple parroquial, l'església de Sant Martí, i hi romangué fins a la primavera de l'any següent.

Sabent amb antelació la data i la dimensió d'aquest esdeveniment històric, sectors significatius de la població de Llagostera es començaren a mobilitzar per tal d'organitzar la rebuda a la Mare de Déu de Fàtima ben bé un mes i mig o dos abans de la seva arribada a la vila. El cas és que no es podia deixar res a l'atzar, absolutament res de res. Agrupats per barris i per carrers, homes i dones i entusiastes de la visita treballaren activament amb la finalitat que el poble presentés un aspecte esplèndid i digne de la visita que s'havia d'efectuar.

El resultat fou inaudit. És molt probable que el poble mai hagués presentat un aspecte com aquell. En diferents llocs de reunió i de trobada, la gent interessada en l'esdeveniment es trobava els vespres i col·laborava en

AMLLA. Fons Ajuntament de Llagostera, reg. 913

Acte d'acomiadament de la Verge de Fàtima la plaça Catalunya el 3 d'abril de 1951.

l'elaboració de motius florals i decoratius fets de paper, de to marcadament primaveral, que havien de servir per engalanar places i carrers de la vila. Mentre uns s'entretenien els vespres fent aquests treballs manuals, d'altres es dedicaren, les tardes del dissabte i fins i tot

d'algun dia entre setmana, a anar al bosc a buscar ginebres i altres plantes que també haurien de servir per engalanar els carrers. Val a dir que els preparatius estaven llestos ben bé un parell de dies abans de la visita de la Verge Blanca. El dia 1 d'abril, el gran dia esperat,

AMILLA. Hemeroteca

Portada del número extraordinari del Butlletí de la Unió Esportiva Llagostera dedicat a la inauguració de l'abastament d'aigua potable.

l'aspecte que oferia el poble era el d'un majestuós jardí que irradiava esplendor per tot arreu.

Actes litúrgics i processons se succeïren en el transcurs d'aquell mateix dia i fins el 3 d'abril. La Mare de Déu de Fàtima recorregué tots els carrers de la vila acompanyada de multituds entusiastes, de devots, de curiosos,

i fins i tot d'indiferents. A les cinc de la tarda del 3 d'abril de 1951, una gran quantitat de gent es va congregar a la plaça Catalunya. Tot seguit s'inicià un emotiu acte d'acomiadament de la Verge Blanca la qual, acompanyada per un grup nombrós d'homes i dones de la vila, prosseguí el seu pelegrinatge en direcció a Sant Andreu Salou.

Tanmateix, la seva imatge acabaria perdurant en l'imaginari col·lectiu de la vila. En aquest acte final d'acomiadament a la plaça Catalunya, tothom va poder admirar per primera vegada una segona imatge de la Mare de Déu de Fàtima. Es tractava d'una reproducció més gran que l'original i era un regal d'una família religiosa de la població. Després de ser beneïda doncs, la rèplica va ser conduïda a l'església parroquial. S'hi quedaria per sempre més. Aquesta imatge s'erigí des d'aquell moment, no només en un símbol estrictament religiós, sinó també en el símbol de la voluntat d'un poble de ser protagonista d'excepció del seu propi destí, mitjançant la seva implicació més que notable en la mateixa comunitat.

D'altres estratègies de socialització informals a la vila es relacionen amb l'element de l'aigua. Una de les característiques que històricament definiren la vila de Llagostera fou l'escassetat de l'aigua. Moltes cases del poble no disposaven de pous o en molts casos, tot i disposar-ne, depenien irremeiablement de l'aigua potable, que necessitaven d'una banda per beure i per cuinar i, de l'altra, per rentar la roba. Aquesta necessitat, expressada en dues pràctiques ben diferenciades, propiciava que per-

sones de condició ben diversa coincidissin i socialitzessin en relació a una pràctica tan trivial i quotidiana com el fet de procurar-se una mica d'aigua.

Davant d'aquesta manca, moltes cases de la vila havien trobat sistemes del tot enginyosos per aprofitar l'aigua de la pluja, una aigua que recollien gràcies a unes canalitzacions pensades per a aquest ús i que permetien emmagatzemar-ne en petites cisternes o al safareig mateix. Malgrat tot, molta gent estava del tot habituada a anar a buscar aigua en un indret ben concret, el pou del molí de can Gotarra —una família de propietaris de la vila—, l'aigua del qual, per voluntat de la família Gotarra, sempre va estar a disposició de qui en tingués necessitat. Situat als afores del poble, calia travessar la riera Gotarra per arribar-hi; tant el pou com el camí que hi menava durant decennis foren molt concorreguts.

Així mateix, la riera Gotarra també era un altre punt de trobada i reunió, en aquest cas especialment per a les dones. En qualsevol estació de l'any, ja fos al matí o a la tarda, en punts determinats de la riera s'hi concentraven grups de mestresses de casa que es dedicaven a rentar la roba. Així per exemple, la gent de la Coma solia anar a rentar la roba a l'alçada de la riera pròxima al mas Gall. La zona de la passera Gotarra era freqüentada, més aviat, per veïnes del passeig de Pompeu Fabra i el carrer d'Álvarez de Castro.

Hi havia altres indrets concorreguts. Un d'aquests era entre les immediacions de l'estació, del bar el Carril i del pont de Tossa de Mar. En aquest indret s'hi concentraven, sobretot, moltes veïnes de la banda oest de la part antiga

de la vila, i també dels carrers de Barcelona i de Concepció, entre d'altres. Seguint el camí del parc en direcció al bosc de la Torre, s'arribava a la zona del passallís, també de la mateixa riera. Era un altre lloc força freqüentat, on es podia rentar la roba més tranquil·lament. Més enllà, encara n'hi havia que anaven fins al pas de la riera pel pont de Caldes de Malavella.

La dinàmica del dia a dia feia que s'establissin una mena de codis d'organització i de funcionament entre les dones que anaven a la riera a rentar la roba. Aquests codis eren del tot informals però es respectaven i es tenien presents. Cada dona tenia triat el seu lloc per rentar, això d'entrada. També era molt important arribar aviat, especialment en aquells punts on s'hi concentraven més rentadores. En aquests indrets, i malgrat els codis, de vegades sorgien breus discussions que s'apaivagaven ràpidament. El que s'establia però, era un espai de tertúlia i d'intercanvi d'opinions i d'experiències que era exclusiu de les dones. Si bé hi anaven a treballar i per feina i no estaven per entretenir-se gaire, és obvi que l'activitat de rentar la roba a la riera estimulava les relacions socials entre les dones, unes relacions socials que, degut a la naturalesa d'aquesta activitat, es retroalimentaven diàriament.

Tot i que aquestes dues pràctiques perduraren durant la segona meitat del segle XX, un nou esdeveniment especial a la vila significà el primer pas perquè aquestes activitats populars mogudes per l'escassetat de l'aigua comencessin a perdre tant la seva vigència com el seu sentit primordial. Les autoritats de la vila, comptant amb la inestimable col·laboració del governador civil de Giro-

na, aconseguiren fer realitat un somni que per a molts llagosterencs fou llargament esperat des de pràcticament la primera dècada del segle passat. Finalment, l'any 1954, arribaren les aigües potables a Llagostera.

El dia de la inauguració fou el 3 de febrer, una data del tot simbòlica tenint en compte l'època. Val a dir que un dels objectius de l'alcalde Leandre Calm fou treballar activament per resoldre la qüestió de l'aigua. En el transcurs de la dècada dels anys quaranta, en plena postguerra, i després d'acollir-se a unes ajudes que provenien del *Ministerio de Obras Públicas*, s'elaborà i es presentà un projecte que fou aprovat el 22 de juliol de 1948. De totes maneres, una segona fase del projecte, que seria ja el projecte definitiu, no seria aprovada fins el mes de gener de 1951.

La part més important del cost de les obres va ser sufragada pel municipi, tot i que va comptar amb generoses ajudes de l'Estat espanyol. Els dipòsits que es varen construir al Puig, amb una capacitat total d'uns 500.000 litres d'aigua, havien de ser suficients per satisfer les ne-

cessitats dels particulars i de les diverses indústries que hi havia a la vila, que llavors vorejava els 4.000 habitants.

Finalment, va arribar el gran dia de les celebracions col·lectives. El 3 de febrer de l'any 1954, que coincidia amb el *XV Aniversario de la Liberación*, tingueren lloc els actes previstos per a la inauguració de l'arribada de les aigües. Amb una participació popular com en poques ocasions s'havia vist a Llagostera, homes, dones i criatures varen sortir als carrers, desafiant el fred intens que va fer aquell hivern amb abrics i bufandes de tota mena. Amb la presència del governador civil de la província, Luís Mazo Mendo, i del bisbe de la diòcesi, Josep Cartaïà, entre altres autoritats, els diferents actes varen transcórrer enmig de la més absoluta normalitat.

Simbòlicament, i segurament sense ser-ne conscients en aquell precís moment, amb aquella inauguració i una activa participació popular —una participació que en aquella ocasió fou forçada, impulsada i estimulada per les forces vives del poble— els llagosterencs varen posar en escena la fi del període més difícil i traumàtic de la postguerra.

AJUNTAMENT
DE LLAGOSTERA

ISBN 849370897-6

